

Jaargang 192 nummer 5 - 2023

MILITAIRE SPECTATOR

LIMITS OF RUSSIAN OPERATIONAL ART

- Russische nucleaire doctrine
- Interview with Lieutenant General Nico Tak
- Militair ethiekonderwijs voor officieren

FOTO MCD, SJOERD HILCKMANN

In *Militaire Spectator* 6-2023 verschijnt onder meer: 'Mensen, materieel en financiën bij Defensie. Het Research Centre Military Management Studies van de Nederlandse Defensie Academie', van Tine Molendijk en Robert Bertrand.

Het in 2020 door de Faculteit Militaire Wetenschappen opgerichte Research Centre Military Management Studies (RC MMS) doet onderzoek naar complexe organisatievraagstukken waarmee de militaire organisatie geconfronteerd wordt, waaronder het omzetten van de momenteel sterk vergrote financiële ruimte in duurzame investeringen, het verbeteren van de samenwerking met civiele partners buiten de krijgsmacht en het analyseren van de invloed van nieuwe technologische ontwikkelingen op het functioneren van militaire eenheden.

Het RC MMS verricht het onderzoek in dialoog en samenwerking met andere partijen, waarbij onderzoeksbevindingen niet alleen via academische kanalen maar ook op veel andere manieren worden gedeeld, zoals via congressen, kamercommissies en informatiedagen van militaire eenheden.

Het Research Centre fungeert als forum voor kennisuitwisseling en dialoog op het gebied van onderzoeksprojecten, actuele ontwikkelingen en relevante onderzoeksthema's en als outreach-platform voor het delen van onderzoek met het academische en militaire werkveld en met politiek en samenleving. Een ander belangrijk doel is het ontwikkelen en uitvoeren van onderzoek dat relevant is voor de opleiding van toekomstige officieren en dat gebruiken in het academisch- en beroepsonderwijs aan de NLDA. ■

Hoe vertellen we het de gewone Rus?

De Russische ‘speciale militaire operatie’ in Oekraïne is nu ruim een jaar bezig en lijkt behoorlijk te zijn vastgelopen. Nu het natte seizoen voorbij is en de wegen weer begaanbaar, is het afwachten hoe de strijd zich verder ontwikkelt. Naast politieke steun en humanitaire hulp hebben met name NAVO-landen veel militaire steun geleverd: opleidingen, materieel en waarschijnlijk ook inlichtingen. Tegelijkertijd is Rusland geconfronteerd met een scala aan westerse sancties, zoals de sluiting van het EU-luchtruim en havens en het verbod op banktransacties.

Nu is het de vraag of de combinatie van steun aan Oekraïne en sancties tegen Rusland helpt om deze oorlog te beëindigen. Napoleon en de Duitsers wisten Rusland tijdens oorlogen in het verleden niet te verslaan. Wat in al die oorlogen identiek was is niet de teloorgang van de leiders, maar het lijden van de Russische bevolking.

Net als de tsaren en de Sovjets hebben de huidige machthebbers in het Kremlin er geen moeite mee de burger te laten creperen en de gewone soldaat als kanonnenvoer in te zetten, zolang de uitkomst van de strijd maar is wat zij wensen. We zien dit zelfs terug in herdenkingen. In Nederland herdenken we jaarlijks de slachtoffers van de oorlogen en zijn dan letterlijk even stil. In Rusland is dat anders: het lijden is ondergeschikt gemaakt aan de heroïek van het Russische volk en met name van de militairen.

De sancties raken de (militaire) productiecapaciteit, de handel, de internationale contacten en ook de dagelijkse leefomstandigheden. Het doel is de Russen aan het denken te zetten en de leiders, mede op aandringen van de bevolking, te doen besluiten de ‘speciale operatie’ te beëindigen. Maar maken we daar geen typisch westerse denkfout? In onze open westerse samenleving hebben regeringen geen onbeperkt mandaat. Als ‘het volk’ echt genoeg heeft van het regeringsbeleid en dat wordt niet aangepast, leidt dit onherroepelijk tot een regeringswissel. In Rusland ligt dit anders: wil of kan de ‘gewone Rus’ wel in opstand komen?

Gevreesd moet worden dat het overgrote deel van de Russen niet of nauwelijks weet wat er speelt en eenzijdig wordt geïnformeerd. Ze horen slechts dat het Russische lijden niet het gevolg is van de vastgelopen ‘speciale operatie’, maar van westerse bemoeienis en steun aan de ‘Oekraïense nazi’s’ in combinatie met agressieve westerse sancties. Daarmee worden de Russische militaire acties gelegitimeerd. Oppositieleiders, dissidenten of jongeren met toegang tot (illegale) sociale media, die wél weten wat er speelt en misstanden aan de kaak stellen, verlaten het land of verdwijnen jaren achter de tralies voor (hoog)verraad. De bevolking kan en zal zich vermoedelijk niet massaal tegen de oorlog in Oekraïne gaan verzetten.

De sancties tegen Rusland zullen zeker gevolgen hebben, niet alleen voor de harde kern rond president Poetin, maar met name voor het Russische volk. Het verzet van Oekraïne dwingt respect af. De vraag is echter hoe lang een relatief klein land, zelfs met de steun die het krijgt, dit kan volhouden. En misschien net zo belangrijk: wat kunnen of moeten wij in het Westen meer of anders doen om te helpen een eind aan deze oorlog te maken? ■

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
linkedin.com/company/kvbk/

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
Itkol drs. L. Boskeljon-Horst
bgen prof. dr. A.J.H. Bouwmeester
dr. A. Claver
drs. P. Donker
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
(e-outreach)
kol mr. dr. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
ktz drs. H. Warnar
drs. R. de Winter

BUREAU-REDACTIE

M. Katsman MA
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
linkedin.com/company/militaire-spectator/

De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 30,00
studenten € 22,50
buitenlandtoeslag € 5,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Meppel
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Russische militairen maken zich
op voor deelname aan de parade op het
Rode Plein in Moskou, 9 mei 2023

Foto: ANP/EPA, Joeri Kotsjekov

FOTO: ANP/AFP, SERGEI GAPON

Russische nucleaire doctrine: een inkijk in diepliggende angsten

Frederik Wintermans

Russische kruisvluchtwapens en ballistische raketten kunnen ook een nucleaire lading dragen en spelen volgens Russische militaire theoretici ook dan een belangrijke rol op het slagveld.

‘Scale, mass, and size matter again’

Han Bouwmeester and Maarten Katsman

‘War in Europe cannot be prevented with battalion-sized units’, Lieutenant General Nico Tak, Commander of 1GNC and NRF land forces, warns in an interview with the *Militaire Spectator*.

262

Limits of Russian operational art

Tony Selhorst

The Kremlin's 'special military operation' in Ukraine failed to achieve a swift victory because of Russia's inability to learn from previous conflicts.

Militair ethiekonderwijs voor officieren

Kevin van Loon

Een onderzoek naar ethiekonderwijs voor landmacht-officieren wijst uit dat daarover geen gedeelde visie bestaat, terwijl structurele afstemming ontbreekt.

EN
VERDER

EDITORIAAL	Hoe vertellen we het de gewone Rus?	217
TEGENWICHT	Defensiegeheimen en een aandachtzoekende snotaaip	268
BOEKEN	<i>Het monsterschip</i>	270
RETROSPECTATOR	'Diepgaande studie krijgsgeschiedenis voor ieder officier noodzakelijk'	272

Russische nucleaire doctrine: een inkijk in diepliggende angsten

Majoor Frederik Wintermans MMAS*

Wat opvalt bij lezing van diverse recente rapporten over de oorlog in Oekraïne is dat er weinig aandacht is voor de inzet van Russische kruisvluchtwapens en ballistische raketten. Dat is opmerkelijk, want die wapens spelen een belangrijke rol in de Russische militaire doctrine. In de oorlog tegen Oekraïne hebben de Russen inmiddels meer dan 6000 kruisvluchtwapens en ballistische raketten afgevuurd met conventionele lading. De Russische kruisvluchtwapens en ballistische raketten zijn echter dual-capable ontworpen en kunnen ook een nucleaire lading dragen; volgens Russische militaire theoretici spelen ze ook in dat geval een belangrijke rol op het slagveld. Eind maart liet de Russische president Poetin weten in buurland Belarus niet-strategische nucleaire wapens te willen stationeren. Reden te meer om de Russische nucleaire doctrine nog eens goed onder de loep te nemen en als NAVO-bondgenoten belangrijke lessen te trekken voor toekomstige oorlogvoering.

* Majoor Frederik Wintermans is werkzaam op de Afdeling Integratie van de Staf CLAS. Dit artikel is een bewerking van zijn scriptie *The Role of Non-Strategic Nuclear Weapons in Russian Deterrence* voor de Master of Military Arts and Sciences (MMAS) 2022, behaald aan het Command and General Staff College in Fort Leavenworth, Kansas. Zie: <https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p4013coll2/id/4068/rec/49>.

- 1 AIVD en MIVD, 24/2 – *De Russische aanval op Oekraïne: een keerpunt in de geschiedenis* (Den Haag, 20 februari 2023). Zie: <https://www.aivd.nl/documenten/publicaties/2023/02/20/24-2---de-russische-aanval-op-oekraïne-één-keerpunt-in-de-geschiedenis>.
- 2 Ibidem, 11.
- 3 Vladimir Putin, *Presidential Address to Federal Assembly* (Moskou, 21 februari 2023). Zie: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/70565>.
- 4 Iris de Graaf, 'Rusland schort laatste nucleaire verdrag met VS op, zegt Poetin in speech', *NOS*, 21 februari 2023. Zie: <https://nos.nl/collectie/13924/artikel/2464713-rusland-schort-laatste-nucleaire-verdrag-met-vs-op-zegt-poetin-in-speech>; Nathan Hodge, 'With an arms-control threat, Putin tries to up the ante in his state of the union speech', *CNN*, 21 februari 2023. Zie: <https://edition.cnn.com/2023/02/21/europe/putin-state-of-the-union-threat-analysis-intl/index.html>; 'Absurditeit' en 'contact met realiteit kwijt': Westen reageert op speech Poetin', *RTL Nieuws*, 21 februari 2023. Zie: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/5367240-toespraak-poetin-oorlog-oekraïne-rusland-westen-krijgt-schuld>.

In het rapport 24/2 – *De Russische aanval op Oekraïne: een keerpunt in de geschiedenis* uit de MIVD en AIVD zorgen over de rol van nucleaire wapens in de Russische militaire doctrine.¹ In geval van militaire escalatie voorzien Russische militaire concepten ook in daadwerkelijke inzet, aldus de diensten: het Kremlin ‘beschikt met afstand over het meest uitgebreide en diverse arsenaal aan non-strategische (tactische) nucleaire wapens ter wereld’.² De MIVD en AIVD wijzen erop dat het ‘diepgewortelde gevoel van bedreiging’ zich niet beperkt tot het Kremlin, maar dat ook ‘een aanzienlijk deel van de Russische bevolking’ de strijd tegen het Westen ervaart als existentieel, waarbij ‘het voortbestaan van de Russische cultuur op het spel staat’. De diensten geven een ander beeld van de Russische nucleaire dreiging dan verschillende

media na de speech van president Vladimir Poetin van 21 februari 2023, waarin de Russische medewerking aan het New START-verdrag wordt opgeschort.³ Dit strategische wapenbeheersingsverdrag, het laatste tussen beide supermachten Rusland en de VS dat nog stand houdt, beperkt het bezit van het aantal nucleaire ladingen tot 1550 en het aantal lanceerinrichtingen tot 800 voor Moskou en Washington. Mocht dit ten onder gaan, dan is er voor het eerst sinds 1972 geen kernwapen-beheersingsverdrag meer. Waar de diensten zich zorgen maken over de kans op onbedoelde en oncontroleerbare escalatie, is de toon in verschillende media anders: Poetin klinkt als een ‘kapotte platenspeler’, zijn speech is niets meer dan een ‘absurditeit’ en zijn ‘rambling’ bracht niets meer dan ‘warmed-over options from a menu of complaints about the West’.⁴

Het Kremlin verspreidt spectaculaire beelden, zoals van de oefening Zapad-2021 met Belarus, en tegelijkertijd de waarschuwendende boodschap dat de Russische nucleaire doctrine voorziet in de inzet van tactische kernwapens

FOTO ANP/EPA, PERSDIENST MINISTERIE VAN DEFENSIE RUSLAND

Desalniettemin wijzen Defensie-experts in Nederland er sinds 24 februari 2022 op dat de kans op nucleaire escalatie ‘minder onwaarschijnlijk is dan voorheen’.⁵ Ook de Nederlandse bevolking voelt de toenemende dreiging van nucleaire escalatie: een peiling van de NOS laat zien dat de helft van de Nederlanders bang is dat Moskou een nucleair wapen inzet.⁶ Hoewel inlichtingendiensten en journalisten de aard van de Russische dreiging verschillend interpreteren, is het voor de Nederlandse samenleving essentieel dat NAVO-bondgenoten een snel, eensgezind en effectief politiek besluitvormingsproces doorlopen in de eventualiteit dat deze dreiging zich verwezenlijkt. Verdeeldheid en inertie in het aangezicht van nucleaire escalatie biedt Moskou immers meer bewegingsruimte. Daarbij is militaire expertise van de Russische nucleaire doctrine van groot belang voor het formuleren van gerichte tegenmaatregelen.

Dit artikel wil bijdragen aan het vergroten van het inzicht in de Russische nucleaire doctrine, waarover onvoldoende kennis aanwezig is bij beleidsmakers van NAVO-bondgenoten.⁷ De discussie rondom de nucleaire dreigementen uit

Moskou beperkt zich grotendeels tot morele afwijzing, terwijl het cruciaal is zich te verplaatsen in de Russische schoenen om van daaruit naar de wereld te kijken. Beter begrip van de Russische nucleaire doctrine is cruciaal in tijden van oplopende spanningen omdat het verkeerd interpreteren van de boodschap achter een nucleaire maatregel tot oncontroleerbare escalatie kan leiden. Oncontroleerbare escalatie is in niemands belang; noch van de NAVO, noch van Moskou. De vraag is dan ook welke rol nucleaire wapens in de Russische militaire doctrine spelen. Om dat beter te begrijpen, zet het eerste deel van dit artikel Russische nucleaire afschrikking af tegen het perspectief op afschrikking van NAVO-bondgenoten. Het tweede deel analyseert de optie van een preëemptieve aanval op het moment dat een militair conflict imminent is. Het derde deel bespreekt de rol van Russische nucleaire wapens op het slagveld.

Dit artikel beperkt zich tot de rol van niet-strategische nucleaire wapens (NSNW's) in de Russische doctrine, specifiek kruisvluchtwapens en ballistische raketten. NSNW's verschillen van strategische nucleaire wapens doordat ze een kleinere nucleaire lading overbrengen en een kortere afstand overbruggen.⁸ Waar Intercontinental Ballistic Missiles (ICBM's) vanaf Amerikaanse of Russische bodem of vanaf onderzeeërs (SLBM's) gelanceerd worden met als doel elkaars politieke en militaire centra, treffen NSNW's doelen op het Europese continent tussen 500 en ongeveer 3000 kilometer afstand van verschillende afvuurlocaties in de Russische Federatie. De verschillende fysieke karaktereigenschappen van NSNW's en ICBM's ontsluiten dat ze verschillende doelen in het Russische defensiebeleid ondersteunen. Bovendien zijn vrijwel alle Russische kruisvluchtwapens en ballistische raketten *dual-capable*, wat betekent dat ze met een conventionele of een nucleaire lading uitgerust kunnen worden. Zorgwekkend is dat het ontwerpprincipe uitgaat van uniformiteit.⁹ Kortom, het is visueel niet vast te stellen of een raket na lancering een conventionele of een nucleaire lading overbrengt, wat extra onzekerheid meebrengt in crisistijd.

5 Peter Wijnenga, 'Kans dat Poetin kernwapens inzet na schijnreferenda 'minder onwaarschijnlijk dan voorheen'', *WNL*, 23 september 2022. Zie: <https://wnl.tv/2022/09/23/kans-dat-poetin-kernwapens-inzet-na-schijnreferenda-minder-onwaarschijnlijk-dan-voorheen/>.

6 '60 jaar na Cubacrisis is helft Nederlanders weer bang voor Russische bom', *NOS*, 22 oktober 2022. Zie: <https://nos.nl/artikel/2449318-60-jaar-na-cubacrisis-is-helft-nederlanders-weer-bang-voor-russische-bom>.

7 Zie bijvoorbeeld Nikolai Sokov, *Russia Clarifies its Nuclear Deterrence Policy* (Wenen, Vienna Center for Disarmament and non-proliferation, 3 juni 2020) 1. Zie: https://vcdnp.org/wp-content/uploads/2020/06/Ukaz-on-nuclear-deterrence_final.pdf; Dmitry Adamsky, 'Deterrence a la Ruse: Its Uniqueness, Sources and Implications', in: Frans Osinga en Tim Sweijts (red.), *Deterrence in the 21st century – Insights from theory and practice. Netherlands Annual Review of Military Studies* (2020) 170. Zie: <http://dx.doi.org/10.1080/01402390.2013.798583>; Duncan Allen, *Myths and misconceptions in the debate on Russia. How they affect Western policy, and what can be done* (Chatham House, 13 mei 2021) 3. Zie: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-05/2021-05-13-myths-misconceptions-debate-russia-nixey-et-al_0.pdf; Michael Kofman, Anya Fink en Jeffrey Edmonds, *Russian Strategy for Escalation Management: Evolution of Key Concepts* (Arlington, CNA, april 2020) 1. Zie: https://www.cna.org/CNA_files/PDF/DRM-2019-U-022455-1Rev.pdf.

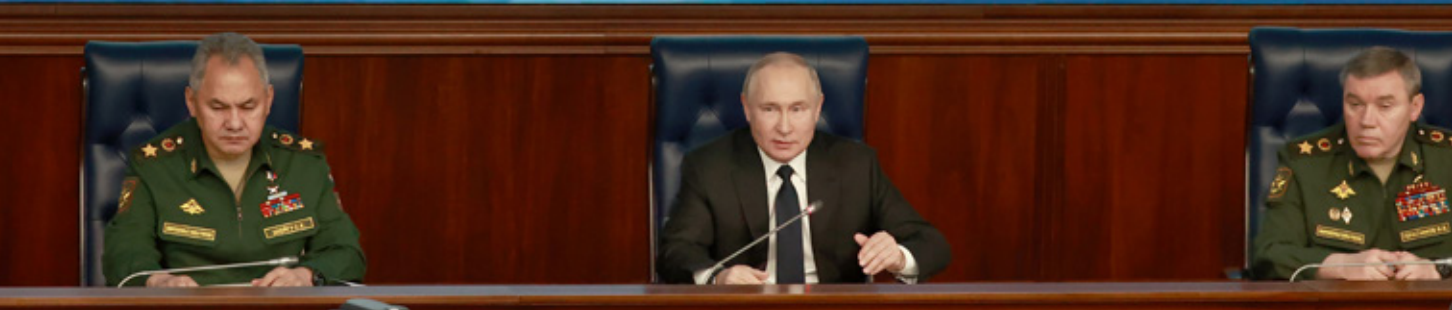
8 Amy Woolf, *Nonstrategic nuclear weapons* (Washington, D.C., Congressional Research Service, 2021) 8. Zie: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL32572/37>.

9 James M. Acton, *Is it a Nuke? Pre-launch Ambiguity and Inadvertant Escalation* (Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 2020) 2. Zie: https://carnegieendowment.org/files/Acton_NukeorNot_final.pdf.

21 декабря 2022 г.

ФОТО АНДРЕА, СЕРГЕЙ, ВАЛЕРИЙ, КРЕМЛИН.РФ.ОП.

Minister van Defensie Sergej Sjojgoe (links), president Vladimir Poetin (midden) en chef van de Generale Staf Valery Gerasimov (rechts) maken tijdens defensieberaad in december 2022 plannen voor nieuwe wapensystemen bekend

Russische versus westerse nucleaire afschrikking

Afschrikken is het ‘ontmoedigen of weerhouden van iemand om ongewenste acties te ondernemen, zoals een gewapende aanval’.¹⁰ Ondanks de op het oog eenvoudige definitie verschilt Russische nucleaire afschrikking fundamenteel van westerse afschrikking.¹¹ Westerse regeringsleiders zien nucleaire wapens primair als een middel om oorlog te voorkomen.¹² Ook het nucleaire afschrikkingsbeleid van de NAVO legt de nadruk op de waarde van deze wapens voor diplomatie: ‘the purpose of NATO’s nuclear

capability is to preserve peace, prevent coercion, and deter aggression’.¹³ Ondanks het toenemende accent in het buitenland- en veiligheidsbeleid op permanente *great power competition*, zijn oorlog en vrede in het Westen twee elkaar uit-

10 Michael J. Mazarr, *Understanding Deterrence* (Santa Monica, RAND, 2018) 2. Zie: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html>.

11 Dmitry Adamsky, ‘Deterrence a la Ruse’, 163.

12 Lawrence Friedman, ‘Introduction – The Evolution of Deterrence Strategy and Research’, in: Osinga en Sweijts (red.), *Deterrence in the 21st century*, 1.

13 ‘NATO’s nuclear deterrence policy and forces’ (Brussel, North Atlantic Treaty Organization). Zie: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm.

sluitende condities.¹⁴ Als een oorlog uitbreekt, dan heeft nucleaire afschrikking gefaald. Nucleaire wapens hebben nut als eigendom, niet als gebruiksmiddel. In de militaire doctrine van NAVO-bondgenoten wordt de optie om een wapen met nucleaire lading op het slagveld te gebruiken immers niet snel op tafel gelegd.¹⁵ In de NAVO hebben alleen de VS, Frankrijk en Groot-Brittannië een strategisch nucleair arsenaal.

Tegenover het westerse perspectief staat Russische nucleaire afschrikking, die zich niet beperkt tot het voorkomen van een militair conflict. In het Russische militaire denken zijn NSNW's ook een van de middelen om verdere escalatie te controleren.¹⁶ De theoretici V.I. Loempov en N.P. Bagmet illustreren deze manier van denken in het Russische militaire vakblad *Military Thought* in 'On the question of nuclear deterrence'. Daarin suggereren ze de inzet van NSNW's met het doel nucleaire escalatie van een conventioneel militair conflict te voorkomen.¹⁷ (zie de rode cirkel in figuur 1).

De idee dat het Kremlin nucleaire afschrikking ook in crisistijd actief toepast, blijkt ook uit het op 2 juni 2020 door Poetin ondertekende besluit *Over de grondbeginselen van het staatsbeleid van de Russische Federatie op het gebied van nucleaire afschrikking*.¹⁸ In dit document staat in Artikel 11 dat het Kremlin continue nucleaire afschrikking toepast: in vredetijd, in tijden van onmiddellijke dreiging van agressie en in oorlogstijd. De Russische nucleaire dreigementen sinds februari 2022, hoe onverantwoord vanuit westers perspectief ook, richtten zich initieel onder meer op het voorkomen van een directe westerse militaire interventie in Oekraïne door het injecteren van ambiguïteit in het NAVO-besluitvormingsproces. Deze dreigementen beperkten zich niet tot felle retoriek van Poetin, maar werden op 19 februari 2022, slechts drie dagen voor de Russische inval in Oekraïne, kracht bijgezet door een nucleaire raketoefening gericht op het intimideren van NAVO-bondgenoten.¹⁹ De Russische krijgsmacht simuleerde aanvallen op grond- en maritieme doelen, zoals *command and control*-knooppunten en *carrier strike groups*. Ze lanceerde tijdens de oefening vier hypersonische kruisvluchtwapens: twee 3M22 Tsirkon dual-capable antischeps-kruisvluchtwapens met een dracht van ongeveer 1000 kilometer²⁰ en twee KH-47M2 Kinzhal dual-capable lucht-gelanceerde ballistische raketten met een dracht van 2000 kilometer.²¹

Voor Moskou heeft nucleaire afschrikking vis-a-vis de NAVO waarschijnlijk het beeld bevestigd dat het Westen huiverig is om te escaleren, omdat een belangrijk doel van het Russische defensiebeleid is behaald: geen directe militaire interventie door het Westen. Zo besloten NAVO-bondgenoten begin maart 2022 geen *no-fly zone* boven Oekraïne te implementeren.²² De reden hiervoor, aldus secretaris-generaal van de NAVO Jens Stoltenberg, was om escalatie tot een militair conflict tussen Moskou en de NAVO te voorkomen. Sindsdien ondermijnt het Kremlin de westerse militaire steun aan Oekraïne.²³ Deze steun is essentieel voor het Oekraïense voortzettingsvermogen. Zorgwekkend voor de NAVO is dat naarmate deze steun zich uitbreidt, de Russische dreiging van militaire interdictie groter wordt. Interdictie-

14 Colin Gray, 'The American Way of War. Critique and Implications', in: Anthony D. McIvor (red.), *Rethinking the Principles of War* (Annapolis, Naval Institute Press, 2005) 27.

15 Tom Nichols, Douglas Stuart en Jeffrey McCausland, *Tactical Nuclear Weapons and NATO* (Carlisle, Strategic Studies Institute, 2012) 229. Zie: <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2176.pdf>.

16 Anya Fink en Michael Kofman, *Russian Strategy for Escalation Management. Key Debates and Players in Military Thought* (Arlington, CNA, 2020) i. Zie: https://www.cna.org/CNA_files/PDF/DIM-2020-U-026101-Final.pdf.

17 V.I. Loempov en N.P. Bagmet, 'On the question of nuclear deterrence', *Military Thought*, No. 6 (Moskou, 2002).

18 *On the Fundamentals of the State Policy of the Russian Federation in the Field of Nuclear Deterrence*. (Moskou, Russische regering). Zie: <http://kremlin.ru/acts/bank/45562>.

19 Mark Schneider, 'Putin's Nuclear Firepower Demonstration in Support of His Invasion of Ukraine', *Real Clear Defense* (1 maart 2022). Zie: https://www.realcleardefense.com/articles/2022/03/01/putins_nuclear_firepower_demonstration_in_support_of_his_invasion_of_ukraine_819309.html.

20 'Russia's New Nuclear Weapons. Understanding Avangard, Kinzhal, and Tsirkon' (Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies) Zie: <https://nuclearnetwork.csis.org/russias-new-nuclear-weapons-understanding-avangard-kinzhal-and-tsirkon/>.

21 'Kh-47M2 Kinzhal', *Missile Threat*, Center for Strategic and International Studies, 19 maart 2022. Zie: <https://missilethreat.csis.org/missile/kinzhal>.

22 Simon Lewis en Ingrid Melander, 'NATO rejects Ukraine no-fly zone, unhappy Zelenskiy says this means more bombing', *Reuters*, 4 maart 2022. Zie: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/nato-meets-ukraine-calls-no-fly-zone-hinder-russia-2022-03-04/>.

23 AIVD en MIVD, 24/2 – *De Russische aanval op Oekraïne*, 18.

BRON: V.I. LOEMPPOV EN N.P. BAGMET, 'ON THE QUESTION OF NUCLEAR PREFERENCE: MILITARY THOUGHT', NO. 6 (MOSKOU, 2002)

Escalation Stages Strategic Deterrence Forces		Military danger	Direct military threat	Military conflict (MC) and local war (LW)	Regional conventional war (RCW)	Large-scale conventional war (LSCW)	Regional nuclear war (RNW)	Large-scale nuclear war (LSNW)
		Politico-diplomatic, Informational and economic structures						
RF general purpose forces		Detering the adversary from using military force	Detering the adversary from sudden non-nuclear aggression	Detering MC and LW from escalating into RCW	Detering RCW from escalating into LSCW	Using general purpose forces		
RF nuclear forces	Non-strategic nuclear forces	Detering the adversary from using military force	Detering from starting a sudden non-nuclear aggression	Detering MC and LW from escalating into RCW	Detering RCW from escalating into LSCW	Using non-strategic nuclear weapons		Using strategic nuclear forces in a strategic nuclear forces operation
			Detering from starting a sudden regional nuclear aggression	Detering from transitioning to nuclear weapons use in theater	Detering from transitioning to nuclear weapons use in theater			
			Using non-strategic nuclear forces in precision strikes			Carrying out deterrent (demonstrative and de-escalating) strikes		
	Strategic nuclear forces	Detering the adversary from using military force	Detering from starting a sudden non-nuclear aggression	Detering MC and LW from escalating into RCW	Detering RCW from escalating into LSCW	Using strategic nuclear weapons with non-nuclear warheads		Using strategic nuclear forces in a strategic nuclear forces operation
			Detering from starting a sudden regional nuclear aggression	Detering from transitioning to using nuclear forces in theater	Detering from transitioning to using nuclear forces in theater	Detering from transitioning to using nuclear forces in theater	Detering from launching a sudden mass nuclear strike	
			Detering from launching a sudden mass nuclear strike	Detering from launching a sudden mass nuclear strike	Detering from launching a sudden mass nuclear strike	Detering from launching a sudden mass nuclear strike	Carrying out deterrent (demonstrative and de-escalating) strikes	

Figuur 1 In de rode cirkel suggereren Loempov en Bagmet nucleaire strikes met NSNW's om verdere escalatie te voorkomen

operaties richten zich op het ontzeggen van de aanvoer van personeel en materieel naar het slagveld. Ook Nederland steunt Oekraïne met de levering van materieel.

Russische en westerse nucleaire afschrikking verschillen kortom fundamenteel in het gewenste doel dat ermee bereikt wordt. Volgens de Russische doctrine is de inzet van een NSNW onderdeel van escalatiecontrole; het is immers een handeling om een opponent tot gewenst gedrag te bewegen. Het is voor westerse regeringsleiders essentieel om te begrijpen hoe Russisch escalatiemanagement werkt: nucleaire afschrikking beperkt zich niet alleen tot het voorkomen van een oorlog.

Een preëemptieve aanval

Een preëemptieve aanval is een militaire operatie tegen een op handen zijnde aanval door een

opponent.²⁴ Een staat voelt zich als een kat in het nauw en ziet geen andere uitweg meer dan uit zelfverdediging de vlucht naar voren te nemen. Als het Kremlin in crisistijd een militaire confrontatie met de NAVO als onvermijdelijk beoordeelt, bieden kruisvluchtwapens en ballistische raketten de optie voor een pre-emptieve aanval. In de onvermijdelijke chaos die volgt op een dergelijk scenario bieden NSNW's de Russische Generale Staf escalatiecontrole.

Om te beginnen is een preëemptieve aanval onderdeel van de Russische militaire strategie bij de eventualiteit van een militair conflict met de NAVO. De chef van de Russische Generale Staf Valery Gerasimov zei hierover in 2019 tijdens een speech voor de opening van het academische

24 Adviesraad Internationale Vraagstukken, *Preëemptief optreden* (Den Haag, 9 juli 2004) 5. Zie: <https://www.adviescommissievolkenrecht.nl/publicaties/adviezen/2004/07/09/preemptief-optreden>.

jaar van de Russische Academie van Militaire Wetenschappen: 'door snel te handelen moeten we de vijand vooraf uitschakelen met onze preventieve maatregelen, onmiddellijk de kwetsbaarheden identificeren en de dreiging van onaantvaardbare schade creëren. Dit verzekert dat het strategische initiatief wordt veroverd en behouden'.²⁵ Met het identificeren en selectief aangrijpen van doelen wil Gerasimov de westerse besluitvorming beïnvloeden: tot hier en niet verder, anders brengt Rusland onacceptabele schade toe. Moskou schat namelijk in dat het politieke draagvlak in het Westen om militair te escaleren zeer beperkt is, want diplomatie richt zich eerst en vooral op de-escalatie.²⁶ De dreiging van onacceptabele schade is daarom een drukmiddel om het Westen naar de

onderhandelingstafel te dwingen. Gerasimov noemt zijn strategie 'actieve verdediging'.²⁷ Zorgwekkend daarbij is dat de overtuiging van een onafwendbaar militair conflict zich vormt in het bewustzijn van het Russische politieke en militaire leiderschap. De toenemende isolatie van het Kremlin maakt het steeds moeilijker om met diplomatie een vinger aan de pols te houden.

De specifieke rol van Russische kruisvluchtwapens en ballistische raketten bij de eventuele preëemptieve aanval op NAVO-bondgenoten is om politieke en militaire knooppunten aan te grijpen. Een belangrijk doel daarbij is het afdwingen van onderhandelingen. Het ontwerp-principe van NSNW's voorziet grofweg in een bereik van tussen de 500 en 3000 kilometer. Daarmee zijn het expliciet geen wapensystemen die ontwikkeld zijn om het Amerikaanse vasteland te bereiken. De Russische doelselectie richt zich onder meer op de capaciteit van de NAVO om militair vermogen in West-Europa te genereren. Een concept dat hierbij een rol speelt is Strategic Operations to Destroy Critically Important Targets (SODCIT).²⁸ Timothy Thomas zegt dat SODCIT 'implies deep reach into an opponent's rear area and threats there to political, economic, military, and information infrastructures and targets of

25 Dave Johnson, *Review of Speech by General Gerasimov at the Russian Academy of Military Science*, NATO Defense College, Russian Studies Series 4/19, 2 maart 2019. Zie: <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=585>.

26 Zie bijvoorbeeld Ann Simmons, 'US Ambassador to Russia Says De-Escalation Is Key Objective at Ukraine Talks', *The Wall Street Journal*, 4 januari 2022. Zie: <https://www.wsj.com/articles/u-s-ambassador-to-russia-says-de-escalation-is-key-objective-at-ukraine-talks-11641314171>.

27 Frans van Nijnatten, 'Het antwoord van Gerasimov op het Paard van Troje', *Militaire Spectator* 188 (2019) (7/8) 392-397. Zie: <https://militairespectator.nl/artikelen/het-antwoord-van-gerasimov-op-het-paard-van-troje>

28 Timothy Thomas, *Russian Military Thought. Concepts and Elements*, The MITRE Corporation, augustus 2019, 8-6. Zie: <https://www.mitre.org/sites/default/files/publications/pr-19-1004-russian-military-thought-concepts-elements.pdf>.

Een Russische MiG-31 bewapend met een hypersonische Kinzhal-raket oefent voor de flypast tijdens de meiparade op het Rode Plein, mei 2022

FOTO ANP/EPA, MAXIM SJIPENKOV

strategische significance'.²⁹ Hoewel de Russische raketbeschietingen in Oekraïne om begrijpelijke redenen vooral in het nieuws komen vanwege de burgerslachtoffers en schade aan civiele infrastructuur, is het doel vanuit militair-operationeel perspectief om met aanvallen achter de frontlinie het Oekraïense vermogen om oorlog te voeren uit te hollen. Dat de Russen weinig succes lijken te hebben met deze raketaanvallen in Oekraïne betekent niet dat tijdens een eventueel militair conflict met de NAVO deze strategie ook niet slaagt. Hoewel de Russische doelselectie onbekend is, zijn mogelijke doelen om het westerse voortzettingsvermogen te reduceren het Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) in België, de luchthaven van Aviano in Italië of de militaire overslaghaven Felixstowe in Groot-Brittannië.³⁰ Met een kleine nucleaire lading van ongeveer 10 kiloton kunnen kruisvluchtwapens en ballistische raketten een haven of vliegveld onbruikbaar maken. Ongeveer 800 meter rondom de inslag is alles vernietigd, maar op 3 à 4 kilometer valt de initiële schade mee. Hoewel het Westen Moskou eensgezind economische sancties heeft opgelegd, is het de vraag of er overeenstemming bereikt kan worden over een respons op een beperkte Russische nucleaire inzet in Oekraïne. De kritiek die de Franse president Emmanuel Macron kreeg na zijn opmerking dat Frankrijk niet met zijn nucleaire arsenaal zou riposteren na mogelijke Russische nucleaire inzet in Oekraïne, onderstreept de gevoeligheid hierover.³¹

Terwijl NAVO-bondgenoten de afgelopen decennia hun blik richtten op stabilisatie- en counterinsurgency-operaties, ontwikkelde de Russische Generale Staf een operatieconcept voor een preëmptieve aanval op de alliantie, inclusief de middelen om dit concept uit te voeren. Hoewel de kans momenteel uitermate klein is dat Moskou Gerasimovs 'actieve verdediging' ten uitvoer brengt, is de potentiële impact groot.

Russische nucleaire wapens zijn slagveldwapens

In de geschiedenis van oorlogvoering is er nog nooit een NSNW op het slagveld gebruikt. De

technische eigenschappen van de nucleaire wapens die de Amerikaanse luchtmacht in Hiroshima en Nagasaki in 1945 gebruikte, zouden tegenwoordig in de categorie niet-strategisch vallen. Ze hadden immers een kleine nucleaire lading van 15, respectievelijk 21 kiloton. Het doel om ze in te zetten was echter strategisch: Japan dwingen tot overgave. NSNW's daarentegen hebben bij inzet op het slagveld een operationeel doel, bijvoorbeeld het vervuilen van het slagveld om een opmars van een opponent te vertragen, het vernietigen van grote concentraties gevechtskracht of het ontzeggen van logistieke opvoer naar het front door interdictie-operaties. Ook de Russische Generale Staf ontwikkelt NSNW's om ze *in extremis* in te zetten op het slagveld. Sterker, volgens Russische militaire theoretici spelen NSNW's zelfs een belangrijke rol op het slagveld.³² Daar zijn twee redenen voor.

In de eerste plaats compenseren NSNW's de door het Kremlin gepercipieerde conventionele militaire zwakte op het slagveld ten opzichte van de NAVO.³³ De omvang van het conventionele militaire vermogen dat de dertig NAVO-bondgenoten gezamenlijk kunnen genereren is veel groter dan wat de Russische Generale Staf op de mat kan leggen. In de top tien van landen met de omvangrijkste defensiebegroting zijn de uitgaven van de Verenigde Staten groter dan de gezamenlijke begroting van de nummers twee tot en met tien bij elkaar.³⁴ Hoewel de omvang van de begroting niet alles zegt over de omvang van het militair vermogen, ziet het Kremlin

29 Ibidem.

30 Dan Cox en Frederik Wintermans, 'Building the Russian Concept of Operations in the Baltic Sea Region. An Experimental Approach', *Military Review*, mei-juni 2022, 6-15. Zie: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/PDF-UA-docs/May-June-2022-MR-Book-UA.pdf>.

31 Clea Caulcutt, 'Macron under fire for saying France wouldn't respond in kind if Russia launched nuclear attack on Ukraine', *Politico*, 13 oktober 2022. Zie: <https://www.politico.eu/article/france-emmanuel-macron-nuclear-attack-russia-ukraine/>.

32 Sokov, *Russia clarifies its Nuclear Deterrence Policy*, 3.

33 Kristin Ven Bruusgaard, 'Russian Nuclear Strategy and Conventional Inferiority', *Journal of Strategic Studies*, 44:1 (2021) 26-27. Zie: <https://doi.org/10.1080/01402390.2020.1818070>.

34 Global Fire Power, 'Defense Budget by Country (2023)'. Zie: <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.php>.

Hoewel de doelselectie onbekend is, zou Rusland met een kleine nucleaire lading de luchthaven van Aviano in Italië en andere voor de NAVO belangrijke locaties onbruikbaar kunnen maken

FOTO US AIR FORCE, THOMAS S. KEISLER IV

desondanks dat de balans volledig zoek is.³⁵ Daarbij voelde het Kremlin zich de afgelopen decennia in toenemende mate bedreigd door de NAVO, die steeds dichterbij de Russische grens uitbreidde. Hoe ongeloofwaardig dit argument vanuit Westers perspectief ook klinkt, het is een belangrijke drijfveer voor het uitgangspunt in het Russische defensiebeleid om de militaire balans met het Westen te herstellen. De operationele problemen van de Russische krijgsmacht in Oekraïne tegen een relatief 'kleine' tegenstander zijn voor de NAVO dan ook niet alleen goed nieuws; als het conventionele militaire vermogen van de Russische krijgsmacht daalt, wordt de rol van nucleaire wapens in het Russische defensiebeleid groter. Daarom ligt het voor de hand dat de komende jaren het operatieconcept van de Russische Generale Staf

in het geval van een militair conflict met de NAVO deels op dual-capable kruisvluchtwapens en ballistische raketten blijft leunen. Concreet betekent dit dat Moskou het antischeeps dual-capable kruisvluchtwapen 3M22 Tsirkon met een bereik van ongeveer 1000 kilometer doorontwikkelt om bijvoorbeeld *carrier strike groups* aan te kunnen grijpen.³⁶ Grond-gelanceerde dual-capable 9M729-kruisvluchtwapens met een bereik van ongeveer 2.000 kilometer kunnen vliegvelden of een hoofdkwartier van een legerkorps neutraliseren.³⁷

De tweede reden voor de belangrijke rol van NSNW's op een potentieel slagveld is dat er in het Russische militaire denken geen *fundamenteel* verschil is tussen nucleaire en conventionele inzet. Conventionele en nucleaire capaciteiten zijn in de Russische krijgsmacht dan ook in hoge mate geïntegreerd. Als met conventionele middelen een operationeel doel niet wordt bereikt, is nucleaire inzet een logische vervolgoptie. Dat betekent niet dat nucleaire inzet automatisch volgt op een mislukte operatie met conventioneel vermogen; een NSNW heeft namelijk politieke repercussies. O. Achasov en V. Boerenok illustreren deze integratie in *Military*

35 'Lavrov says NATO's defense spending stood at around \$1 trillion last year', *TASS*, 18 juli 2019. Zie: <https://tass.com/politics/1069133>.

36 'Russia's New Nuclear Weapons. Understanding Avangard, Kinzhal, and Tsirkon', Center for Strategic and International Studies, 2 augustus 2021. Zie: <https://nuclearnetwork.csis.org/russias-new-nuclear-weapons-understanding-avangard-kinzhal-and-tsirkon/>.

37 '9M729', Missile Threat, Center for Strategic and International Studies, 31 maart 2022. Zie: <https://missilethreat.csis.org/missile/ssc-8-novator-9m729/>.

Thought: 'if nonnuclear means are unsuccessful in deterring him from initiating or continuing aggression, the transition to nuclear weapons use will be lawful and unavoidable'.³⁸ Het NAVO-beleid daarentegen gaat uit van een fundamentele verandering van de aard van een militair conflict na nucleaire inzet.³⁹ Stoltenberg bekrachtigde dit uitgangspunt op 23 maart 2022, toen hij tijdens een persconferentie voor aanvang van een NAVO-top zei dat 'any use of nuclear weapons will fundamentally change the nature of the conflict'.⁴⁰

De geïntegreerde manier van denken over nucleaire en conventionele capaciteiten paste de Russische Generale Staf de afgelopen decennia toe op het ontwikkelen van de Russische krijgsmacht. Het Operationeel-Strategische Commando-West, het regionale hoofdkwartier in Sint-Petersburg dat verantwoordelijk is voor militaire operaties aan de oostflank van het NAVO-verdragsgebied, beschikt over lucht-gelanceerde, zee-gelanceerde en grond-gelanceerde nucleaire capaciteiten.⁴¹ De landcomponent van dit hoofdkwartier bestaat uit drie legers, het echelon boven het korps. Elk leger heeft een raketbrigade die nucleaire ladingen kan overbrengen. Figuur 2 geeft de locatie weer van de 26e Raketbrigade van het 6e Leger.⁴²

Overigens betekent de geëchelonneerde conventioneel-nucleaire integratie niet dat de commandant van de 26e Raketbrigade zelfstandig besluit over de inzet van een nucleaire lading. Deze bevoegdheid ligt bij het politieke en militaire leiderschap. Het Kremlin ontwikkelde een systeem dat het vrijwel onmogelijk maakt dat een niet-geautoriseerd nucleair wapen wordt afgevuurd.⁴³ Er zijn waarschijnlijk drie nucleaire koffers: een voor Poetin, een voor Gerasimov en een voor minister van Defensie Sergej Sjojgoe.⁴⁴ Hoewel niet met zekerheid vast te stellen, moeten ten minste twee van de drie een lancering autoriseren, onder wie Poetin.⁴⁵

In de krijgsmachten van de VS, Frankrijk en Groot-Brittannië zijn conventionele en nucleaire wapens juist grotendeels van elkaar gescheiden.⁴⁶ Tijdens de stabilisatieoperaties in landen zoals Afghanistan, Irak en Mali waren NSNW's

nutteloos. Logischerwijs was er dan ook nauwelijks sprake van doctrineontwikkeling en modernisering. Een consequentie daarvan is dat geen enkele NAVO-bondgenoot operationeel inzetbare dual-capable ballistische raketten of kruisvluchtwapens bezit, wat overigens niet per definitie kwalijk is.

De Russische militaire doctrine hecht kortom meer waarde aan de rol van nucleaire wapens op het slagveld dan de doctrine van de NAVO-bondgenoten. NSNW's compenseren de Russische conventionele zwakte tijdens een eventueel militair conflict met de NAVO. De integratie van conventionele en nucleaire middelen in de Russische krijgsmacht biedt de operationele commandant, na autorisatie door het Kremlin, extra inzetopties op het slagveld. Het grotere belang van NSNW's betekent niet automatisch dat ze daadwerkelijk worden gebruikt, maar wel dat Moskou een flexibelere gereedschapskist heeft om escalatie tijdens een potentieel militair conflict met de NAVO te controleren.

Conclusie

In de afgelopen maanden zijn diverse rapporten verschenen over de lessen uit de oorlog tussen

- 38 O. Achasov, en V.M. Boerenok, 'Non-nuclear Deterrence', *Military Thought*, No. 12 (2007) 12-15.
- 39 'NATO's nuclear deterrence policy and forces'(Brussel, NAVO, 11 april 2023). Zie: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm.
- 40 Jens Stoltenberg, 'Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg previewing the extraordinary Summit of NATO Heads of State and Government' (Brussel, NAVO, 23 maart 2022). Zie: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193610.htm.
- 41 *Russia Military Power. Building a Military to support Great Power Aspirations* (Washington, D.C., Defense Intelligence Agency, 2017) 12. Zie: https://www.dia.mil/Portals/110/Images/News/Military_Powers_Publications/Russia_Military_Power_Report_2017.pdf.
- 42 Konrad Muzyka, *Russian Forces in the Western Military District* (Arlington, CNA, 2021). Zie: https://www.cna.org/CNA_files/PDF/Russian-Forces-in-the-Western-Military-District.pdf.
- 43 Defense Intelligence Agency *Russia Military Power*, 27.
- 44 Kristin Ven Bruusgaard, 'Understanding Putin's Nuclear Decision-Making', *War on the Rocks*, 22 maart 2022. Zie: <https://warontherocks.com/2022/03/understanding-putins-nuclear-decision-making/>.
- 45 Idem.
- 46 Nathan List, *Conventional Nuclear Integration. Reinforcing Strategic Stability* (Montgomery, Air War College, 27 maart 2020) 1. Zie: <https://apps.dtic.mil/sti/trecms/pdf/AD1107497.pdf>.

BRON: KONRAD MUZYKA, RUSSIAN FORCES IN THE WESTERN MILITARY DISTRICT (ARLINGTON, CIA, 2021) BLZ. 18

De Russische 26e Raketbrigade ondergeschikt aan het 6e leger

Rusland en Oekraïne, waaronder: *Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022* van de denktank RUSI,⁴⁷ *Lessen uit het landgevecht. Een jaar oorlog in Oekraïne* door het The Hague Center for Security Studies, *American Defense Priorities After Ukraine in War on the Rocks* en *Six months, twenty-three lessons. What the world has learned from Russia's war in Ukraine* van de Atlantic Council.⁴⁸ Wat opvalt bij lezing is dat er weinig aandacht is voor de inzet van kruisvluchtwapens en ballistische raketten in Oekraïne. Opmerkelijk, gezien de belangrijke rol van die wapens in de Russische militaire doctrine. In de oorlog tegen Oekraïne zijn inmiddels meer dan 6000 kruisvluchtwapens en ballistische raketten afgevuurd.⁴⁹

47 Mykhaylo Zabrodskiy e.a., *Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022*, (Londen, RUSI, 30 november 2022). Zie: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-conventional-warfighting-russias-invasion-ukraine-february-july-2022>.

48 Frederick Mertens e.a., *Lessen uit het landgevecht. Een jaar oorlog in Oekraïne* (Den Haag, HCSS, januari 2023). Zie: <https://hcss.nl/report/lessen-uit-het-landgevecht-een-jaar-oorlog-in-oekraïne/>; Frank Hoffman, *American Defense Priorities After Ukraine* (2 januari 2023). Zie: <https://warontherocks.com/2023/01/american-defense-priorities-after-ukraine/>; diverse auteurs, *Six months, twenty-three lessons. What the world has learned from Russia's war in Ukraine*. Zie: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/six-months-twenty-three-lessons-what-the-world-has-learned-from-russias-war-in-ukraine/>.

49 Missile Defence Advocacy Alliance, *Missile Tracker*. Zie: <https://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/ukrainian-war-updates/>.

Allemaal met een conventionele lading, maar het dual-capable ontwerpprincipe betekent dat ze een nucleaire lading kunnen overbrengen. Uit de manier waarop Rusland deze wapens in Oekraïne inzet, kunnen NAVO-bondgenoten belangrijke lessen trekken voor toekomstige oorlogvoering.

De MIVD en de AIVD concluderen dat daadwerkelijke inzet van een nucleair wapen door Moskou 'vooralnog onwaarschijnlijk' is.⁵⁰ Dat is goed nieuws, maar toch is er voldoende aanleiding voor verdieping in de Russische nucleaire doctrine. NSNW's spelen namelijk een belangrijke rol in Russische operatieconcepten. Hoewel de nucleaire dreigementen van Poetin vooral gericht zijn op het voorkomen van een directe militaire interventie in Oekraïne door de NAVO, verschilt Russische nucleaire afschrikking fundamenteel van de westerse: het dreigen met nucleaire wapens, en *in extremis* inzet, om met dwang de opponent de wil op te leggen, gebeurt continu, ook nadat een militair conflict is losgebarsten. Gezien door een westerse bril is dat roekeloos, maar voor de Russen is het een integraal onderdeel van afschrikking. Daarnaast bieden kruisvluchtwapens en ballistische raketten het Kremlin in crisistijd de optie van een preëemptieve aanval als Moskou een militaire confrontatie met de NAVO als onvermijdelijk beoordeelt. In de politieke chaos die volgt op een dergelijk scenario bieden NSNW's de Russische Generale Staf escalatiecontrole. Tot slot zijn NSNW's slagveldwapens: de westerse conventionele overmacht die zich vanaf de jaren 90 aftekende, dwong de Russische Generale Staf tot het ontwikkelen van alternatieven. Deze ontwikkeling is opmerkelijk, want tijdens de Koude Oorlog leunden westerse militaire concepten, waaronder dat van de Amerikaanse oud-president Dwight Eisenhower in de jaren 50, op nucleaire wapens om in de NAVO een balans te zoeken voor de conventionele overmacht van de Sovjet-Unie. Waarde hechten aan nucleaire wapens in het defensiebeleid is de NAVO niet vreemd. De Russische krijgsmacht die de Generale Staf de afgelopen decennia vorm gaf kan, ondanks de zwakke prestaties op het Oekraïense slagveld, NAVO-bondgenoten op de pijnbank leggen.

FOTO: ANPIPERA, MICHAEL KLIMENTIEV, SPOETNIK, KREMLIN POOL

President Aleksander Loekasjenko (links) bezoekt het Kremlin in april 2023, nadat hij akkoord is gegaan met de stationering van Russische tactische kernwapens in zijn land

De Amerikaanse defensie-minister James Mattis zei in 2018 dat hij niet gelooft dat 'there is any such thing as a tactical nuclear weapon. Any nuclear weapon used any time is a strategic game changer'.⁵¹ Desalniettemin verschillen NSNW's op meer dan één vlak van *Intercontinental Ballistic Missiles*. De specifieke eigenschappen van NSNW's verraden een voor het Westen onbegrijpelijke Russische angst: die van een conventionele geallieerde aanval op de Russische Federatie. Ook het Westen voelde deze angst tijdens de Koude Oorlog: de angst voor een conventionele Sovjet-invasie van West-Europa, waardoor de VS zwaar leunde op een nucleair arsenaal. De Amerikaanse president Joe Biden zei in een speech in Polen dat het Westen 'is not plotting to attack Russia'. De kunst is om het Russische politieke en militaire leiderschap daarvan te overtuigen. Hoewel de felle retoriek van Poetin deels voor de bühne is, volgens het Witte Huis zelfs absurd,⁵² is de impact van oncontroleerbare nucleaire escalatie te groot om daarmee de analyse van een dieperliggende angst links te laten liggen. ■

50 AIVD en MIVD, 24/2 – *De Russische aanval op Oekraïne*, 11.

51 Aaron Mehta, 'Mattis: No such thing as a 'tactical' nuclear weapon, but new cruise missile needed', *DefenseNews*, 6 februari 2018.

52 Jake Sullivan, 'White House denounces 'absurdity' of Putin's speech', 21 februari 2023. Zie: <https://www.ukrinform.net/rubric-ato/3673031-white-house-denounces-absurdity-of-putins-speech.html>.

Limits of Russian operational art

How Russia failed to achieve a swift victory in the 2022 Russia-Ukraine conflict

Colonel Tony Selhorst*

On 24 February 2022 Russian armed forces started a 'special military operation' to annex South Ukraine and install a Russia-friendly government in Kyiv. What should have been a quick military victory with limited combat activities came to a halt after a month, achieved no regime change and turned into a prolonged war. This article argues that the military operation failed to achieve a swift victory because Russia was unable to set the required preconditions. Root cause of this failure was Russia's inability to learn from previous conflicts, while Ukraine had prepared its government, military and society to counter Russian operational art. This article explores the causes of failure, the lessons both nations learned and the limits of Russia's operational art.

A destroyed Russian military vehicle on the premises of Antonov Airport, near Hostomel, which became the site of an intense battle during the 2022 Russian invasion of Ukraine

PHOTO ANP, UKRINFORM, ABACA PRESS, VOLODYMYR TARASOV

'You must not fight too often with one enemy, or you will teach him all your art of war'
 Attributed to Napoleon Bonaparte

On 24 February 2022 Russian Federation armed forces started a 'special military operation' to annex South Ukraine and cause a regime change to create a state with a Russia-friendly government in the North.¹ The planned timeframe for realising regime change and defeating Ukrainian forces in the South was ten days, and completing the annexation of South Ukraine by August.² The plan ended in failure. In the North, the operation soon came to a halt and turned into a retreat without having achieved regime change. In the South, Russian forces managed to occupy only part of the area.

The Ukrainian armed forces were not defeated and the military operation turned into a prolonged war.³

A year after the start of the invasion, Western think tanks and militaries now focus on Russian tactics, logistics and military hardware used during the military operation to find what caused this failure, while in fact the cause can be found in a failure of Russia's operational art.⁴ In the months before the military operation, Russia used the same operational art as during the 2008 Georgia and 2014 Ukraine conflicts, trying to set the same preconditions in the pre-combat period to ensure a swift victory. Failure to set these preconditions led to the current ongoing fight. This article's purpose is to explore why Russia was unable to set the preconditions and how this caused the eventual failure of the operation. As current Russian operational art is known by many different names⁵ the generic term operational art will be used here.

This article will first address Russia's strategy and current operational art, including the required preconditions. Next, it explores to what extent Russia was able to set the necessary preconditions, followed by an explanation why this led to the failure to achieve swift victory. Finally, lessons from previous conflicts Ukraine and Russia applied are reviewed followed by some final remarks. As a method for analyzing the current conflict, a framework of phases is used in which means and actions are related to effects and goals. The framework is based on a literature study of Russian operational art and an analysis of the 2008 Georgia and 2014 Ukraine conflicts.⁶ The original framework is modified for this article by using further insights provided by Timothy Thomas⁷ on the basis of terms used by the Russian general staff, replacing some of the terms that were adopted from Russian academics and military leaders used in earlier publications.

* Tony Selhorst is a Colonel in the Royal Netherlands Army and former lecturer in the art and science of warfare at the Advanced Command and Staff College of the Netherlands Defence Academy. He is the author of 'Fear, Honour, Interest: An Analysis of Russia's Operations in the Near Abroad (2007-2014)' and 'Russia's Perception Warfare. The application of Gerasimov's doctrine in Estonia, Georgia, and Ukraine', both published in 2015.

- 1 'Russian Commander Suggests Plan Is for Permanent Occupation of South Ukraine', *The Guardian*, April 22, 2022. See: <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/22/ukraine-south-occupation-russian-military-chief-rustam-minnekayev>; 'Analysis- Putin's End-Game? Split Ukraine and Install "Tame" Leadership, Analysts Say', *Euronews*, February 26, 2022. See: <https://www.euronews.com/2022/02/26/uk-ukraine-crisis-russia-military-analysis>.
- 2 Mykhaylo Zabrodskyi, Jack Watling, Oleksandr Danylyuk, and Nick Reynolds, 'Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February-July 2022 Special Report', *RUSI*, November 30, 2022. See: <https://static.rusi.org/359-SR-Ukraine-Preliminary-Lessons-Feb-July-2022-web-final.pdf>.
- 3 Akim Halimov and AFP, 'Russia's Initial Military Foray into Ukraine Deemed Strategic Blunder', *Caravanserai*, March 4, 2022. See: https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2022/03/04/feature-02.
- 4 Seth G. Jones, 'Russia's Ill-Fated Invasion of Ukraine: Lessons in Modern Warfare', *CSIS*, June 1, 2022. See: <https://www.csis.org/analysis/russias-ill-fated-invasion-ukraine-lessons-modern-warfare>.
- 5 Russian operational art is referred to in the West as Gerasimov Doctrine, Hybrid Warfare and perception warfare, while Russia tends to speak about the Fifth Period Of Russian Operational Art, New Generation Warfare or New-Type War in Russia.
- 6 A.J.C. Selhorst, 'Russia's Perception Warfare. The Development of Gerasimov's Doctrine in Estonia and Georgia and It's Application in Ukraine', *Militaire Spectator* 185 (2016) (4). See: <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/uitgaven/inhoudsopgave/Militaire%20Spectator%204-2016%20Selhorst.pdf>; A.J.C. Selhorst, 'Fear, honor, interest: an analysis of Russia's operations in the near abroad (2007-2014)', to be found at School of Advanced Military Studies Monographs. See: <https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p4013coll3/id/3398>.
- 7 Timothy Thomas, 'The Evolving Nature of Russia's Way of War', August 2017. See: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/July-August-2017/Thomas-Russias-Way-of-War/>.

Russian strategy, operational art and framework

Russian strategy is a reaction to events that unfolded after the Soviet Union's collapse in 1991. Russia's basic interest is to counter its diminishing role in its former sphere of influence and the increasing role of EU and NATO in that same sphere.⁸ Russia's President Vladimir Putin wants to restore the Soviet Union's former grandeur and fears NATO as an existential threat to the Russian Federation. According to him, the Russian Federation, consisting of 21 republics and some 60 autonomous and special regions, is vulnerable to outside influences that could break up the federation.⁹ He sees NATO's expansion towards Russia's borders as setting the stage for a prospective invasion, using the same geographical route as was used some six times in the past four centuries.¹⁰ For Putin, Russia can only be safe with a buffer zone between itself and NATO or, preferably, with no NATO at all.¹¹

The European borders with the former Soviet Union run from the Baltic states and the Russian enclave Kaliningrad in the North via Belarus' and Ukraine's western borders to Moldova and Georgia in the South.¹² In the past, Russia conducted operations in some of these countries to gain a buffer or prevent them from acquiring NATO membership.¹³ In Estonia, Russia conducted cyber operations, while in Georgia and Moldova it occupied the enclaves of Abkhazia, South Ossetia and Transnistria.¹⁴ In Belarus Russia ensures the political leadership stays firmly aligned with Moscow, while in Ukraine already before 2021 Russia had occupied Crimea and parts of Luhansk and Donetsk in the Donbas area (see map 1). The current military operation in Ukraine fits the Russian strategy that aims to split Ukraine into a Northern part with a pro-Russian government and a Russian state – Novorossiia¹⁵ – in the South, the latter running from the Russian border to Transnistria in Moldova.¹⁶

The current military operation in Ukraine is part of Russian operational art and fits within a framework that was developed for operations in

Map 1 Russian occupied areas, or areas with Russian peacekeepers since 1991¹⁷

nations with Russian minorities. The framework is set up in six phases, each with a set of tasks and effects that cumulatively must paralyse the adversary: (1) *concealed origin*; (2) *escalation*; (3) *outbreak of conflict activity*; (4) *crisis*; (5) *resolution*;

- 8 Boris Toucas, 'Russia's Design in the Black Sea: Extending the Buffer Zone', CSIS, June 28, 2017. See: <https://www.csis.org/analysis/russias-design-black-sea-extending-buffer-zone>.
- 9 Dominic Heaney (ed.), *The Territories of the Russian Federation 2022* (23rd ed., Abingdon, Routledge, 2022).
- 10 Tim Marshall, 'Russia and the Curse of Geography, from Ivan the Terrible to Vladimir Putin', *The Atlantic*, October 31, 2015. See: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/russia-geography-ukraine-syria/413248/>.
- 11 George Friedman, 'Russia's Search for Strategic Depth', *Geopolitical Futures*, November 17, 2020. See: <https://geopoliticalfutures.com/russias-search-for-strategic-depth/>.
- 12 Samuel Charap, Dara Massicot, Miranda Priebe, Alyssa Demus, Clint Reach, Mark Stalczyński, Eugeniu Han, and Lynn E. Davis, 'Russian Grand Strategy: Rhetoric and Reality', *RAND*, August 16, 2021. See: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4238.html; Marcel H. Van Herpen, *Putin's War: The Rise of Russia's New Imperialism* (Lanham, MD, Rowman and Littlefield, 2014) 47-62.
- 13 Erik Grossman. 2018, 'Russia's Frozen Conflicts and the Donbas', *Parameters* 48 (2018) (2). See: <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2944&context=parameters>.
- 14 Selhorst, 'Russia's Perception Warfare'.
- 15 Historically Novorossiia was part of the Russian Empire in the 18th and 19th century. Russia uses the term since 2014 again to justify its claim that the area has always been part of Russia.
- 16 Adrian Basora and Aleksandr Fisher, 'Putin's 'Greater Novorossiia'- the Dismemberment of Ukraine', *Foreign Policy Research Institute*, May 2, 2014. See: <https://www.fpri.org/article/2014/05/putins-greater-novorossiia-the-dismemberment-of-ukraine/>.
- 17 'Ukraine Crisis: 'Frozen Conflicts' and the Kremlin', *BBC News*, September 9, 2014, sec. Europe. See: <https://www.bbc.com/news/world-europe-29078541>.

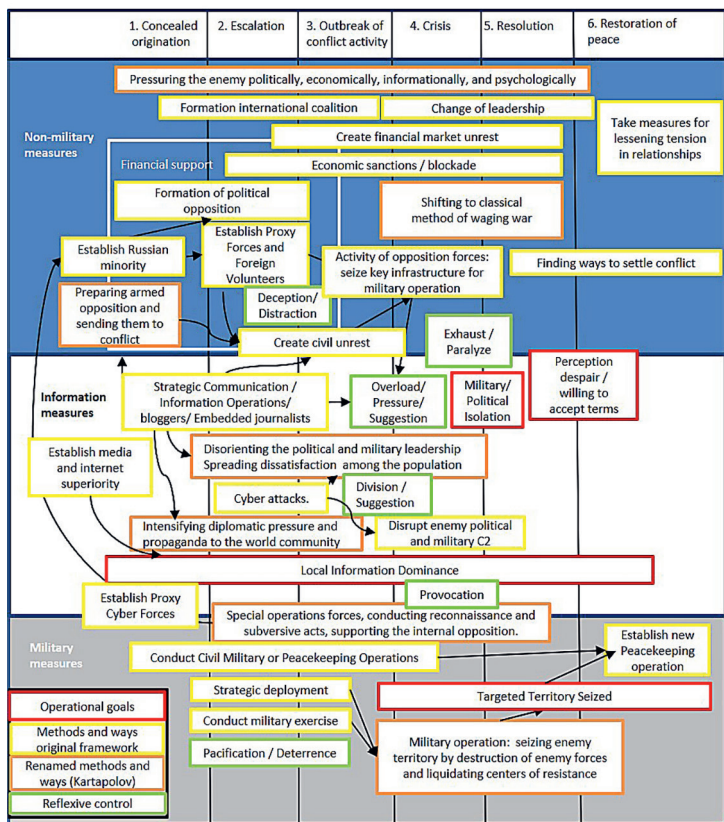

Figure 1 Russian operational art framework

(6) restoration of peace (see figure 1).¹⁸ During these phases Russia uses paramilitary and cyber forces, supported by media institutions and civil companies, banks, local political opposition, special operations forces, regular military forces and mercenaries¹⁹ to conduct different types of operations.²⁰ In targeted nations Russia builds, funds and trains proxy forces and shadow governments. It manages these means through

state-controlled companies and organizations under a centralized political command structure. With this structure and these organizations, consisting of both autochthonous Russians and local ethnic Russians, Russia exploits social conditions and uses cultural and linguistic factors to create an opposition.

Characteristic of Russian operational art is the use of reflexive control with which Russia targets the human psyche and will. Specific actions in the framework contribute to achieving reflexive control effects to influence the perception and behaviour of the enemy, its population, and the international community on all levels. The purpose is to alter the adversary’s mindset in such a way that they make decisions favourable to Russia and take actions that cumulatively lead to a sense of despair within their leadership and their willingness to accept Russian peace terms.²¹

A ‘special military operation’ starts after the required effects and goals – preconditions – have been achieved, most importantly: (1) proxy forces, mercenaries and bribed military/political officials are in place and ready to take over key infrastructure, ensuring minimal resistance during the attack; (2) weaknesses in cyber security are found and can be exploited to isolate leadership; (3) most (social) media in the adversary’s country is Russian-owned/controlled to create information dominance; (4) sufficient military forces are pre-positioned to quickly move in; (5) the adversary is militarily and politically isolated from the international community; (6) there is an international coalition to help Russia militarily and economically.

After meeting these preconditions, Russia uses a mixture of military and non-military means to swiftly occupy the targeted area. Asymmetric and indirect actions are simultaneously and speedily applied throughout the entire depth of all physical and virtual domains. The military operation will be executed from multiple directions in order to be overwhelming and commences simultaneously with equally overwhelming cyber and electronic warfare attacks against financial, government and

18 Selhorst, ‘Russia’s Perception Warfare’.
 19 This article uses the term mercenaries, because the Wagner Company or even Private Military Companies is too narrow. In previous conflicts, Russia used mercenaries from Cossack associations, Russian Youth Groups, et cetera.
 20 These operations include unconventional, information, psychological and cyber operations.
 21 Volodymyr N. Shemayev, ‘Cognitive Approach to Modeling Reflexive Control in Socio- Economic Systems’, *Information and Security* 22 (2007) 35; Bugajski, ‘The Shadow War’, *Central Europe Digest* (9 May 2014) 2; Jānis Bērziņš, ‘Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defence Policy’ (Riga, National Defence Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research, 2014) 6.

Table 1 Mechanisms of Reflexive Control

Deception	Forcing the enemy to reallocate forces to a threatened region during the preparatory stages of combat operations
Deterrence	Creating the perception of insurmountable superiority
Distraction	Creating a real or imaginary threat to one of the enemy's most vital locations during the preparatory stages of combat operations, thereby forcing him to reconsider the wisdom of his decisions to operate along this or that axis
Division	Convincing the enemy that he must operate in opposition to coalition interests
Exhaustion	Compelling the enemy to carry out useless operations, thereby entering combat with reduced resources
Overload	Frequently sending the enemy a large amount of conflicting information
Pacification	Leading the enemy to believe that pre-planned operational training is occurring rather than offensive preparations, thus reducing his vigilance
Paralysis	Creating the perception of a specific threat to a vital interest or weak spot
Pressure	Offering information that discredits the government in the eyes of its population
Provocation	Force him into taking action advantageous to your side
Suggestion	Offering information that affects the enemy legally, morally, ideologically, or in other areas

Table 1 Reflexive control measures²²

military headquarters, as well as targeted information operations against the adversary's population.²³ Precision air and missile strikes will be conducted in depth to destroy headquarters and essential infrastructure. Together, these actions should create a feeling of isolation, loss of control and despair, resulting in the adversary's paralyzed political and military leadership that sees acceptance of Russian peace terms as the only viable option.²⁴

Road to 'special military operation': failing to set the preconditions in phases 1 to 3

Phase 1: Concealed origin

The Russia-Ukraine war has had a long *concealed origin*, from the 1991 Ukrainian secession to the 2013 Euromaidan revolution as a prelude to the 2014 Russian annexation of Crimea and the ongoing conflict in the Donbas.²⁵ The operation in Crimea was a textbook example of Russian operational art, following all phases and achieving the desired effects and goals in the framework. The result was a quick annexation of Crimea with hardly a shot fired.²⁶ As part of the Donbas conflict, Ukraine and Russia agreed to a ceasefire agreement in 2015, which has since then been violated on a permanent basis.²⁷ Together with the ongoing information and

cyber-attacks the conflict in the Donbas region was never settled and remains stuck in the *crisis phase*.²⁸ The rest of Ukraine returned to phase 1, undergoing preparatory activities for escalation later on.

After 2015, Russia further invested in the formation of political opposition in Ukraine, together with infiltration of government services and armed forces by bribing or installing pro-Russian Ukrainians on key positions.²⁹ This approach was most effective in the areas closest to Russia, where culture, language, religion, and social conditions were comparable

22 Created by the author, as published in Selhorst, 'Russia's Perception Warfare'.

23 For further understanding the background of the concept and the reflexive control methods, I suggest to read my monograph or article on the topic.

24 Shemayev, 'Cognitive Approach to Modeling Reflexive Control in Socio- Economic Systems', 35; Bugajski, 'The Shadow War', 2; Jānis Bērziņš, 'Russia's New Generation Warfare in Ukraine', 6.

25 Peter Dickinson, 'How Ukraine's Orange Revolution Shaped Twenty-First Century Geopolitics', *Atlantic Council*, November 22, 2020. See: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-ukraines-orange-revolution-shaped-twenty-first-century-geopolitics/>.

26 Selhorst, 'Russia's Perception Warfare'.

27 *BBC News*, 'Ukraine Ceasefire: The 12-Point Plan', February 9, 2015, sec. Europe. See: <https://www.bbc.com/news/world-europe-29162903>.

28 'Russia's war on Ukraine: Timeline of cyber-attacks', see: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733549/EPRS_BRI\(2022\)733549_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733549/EPRS_BRI(2022)733549_EN.pdf).

29 Greg Miller and Catherine Belton, 'Russia's Spies Misread Ukraine and Mised Kremlin as War Loomed', *Washington Post*, August 19, 2022. See: <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2022/russia-fsb-intelligence-ukraine-war/>.

to those of Russia, and a majority of inhabitants had a Russian background.³⁰ The 2008 Georgia and 2014 Ukraine conflicts had shown Russia that Russian minorities abroad could aid, or at least not hamper, a military operation.³¹ In some cases, these minorities could be used to form armed opposition, which Russia now tries again in Ukraine.³² For the Northern and Western part of Ukraine, getting a buy-in in the pro-Ukrainian population, armed forces and government proved difficult. Russia therefore tried to establish media and internet superiority in Ukraine by investing in local and social media, and buying TV stations. In this way, pro-Russian sentiments could be broadcast to the Ukrainian population on a daily basis,

spreading dissatisfaction among the population.³³ But, as a countermeasure Ukraine prevented Russia from buying the stations, even closing down existing Russian TV stations, leaving the media in Ukrainian control.³⁴ Polls kept indicating that in most regions only a minority was pro-Russian, not the masses Russia would need to be successful.³⁵

Phase 2: Escalation

In the second phase – *escalation* – that took place between 2015 and 2021, the mentioned activities continued. For establishment of proxy forces more and more Russian secret agents, mercenaries and special forces moved into Ukraine.³⁶ Together with pro-Russian sympathizers within the ethnic-Russian minority, they continued establishing political opposition and proxy forces in Ukraine. Also, Russian secret agents and pro-Russian allies continued infiltrating the military and various government services to aid Russia's war effort once it started.³⁷ In 2020 and 2021, Russia also started conducting cyber-attacks, probing Ukrainian systems to find vulnerabilities needed for the next phase.³⁸

Meanwhile, Russia strengthened its international coalition with Belarus, China, India, and Iran to guarantee security and trade.³⁹ Forging better trade ties with China, India and North Korea was required to mitigate expected Western economic sanctions. Financially, Russia created a reserve fund of 650 billion dollars.⁴⁰ Security guarantees were needed to divert the majority of Russian units from the Eastern borders to Ukraine. Also, Russia wanted to use Belarus to create an axis of attack north of Kyiv. As Putin had been instrumental in keeping Belarus' President Lukashenko in power during the 2020 revolution, the latter could not refuse.⁴¹ As a result, when the Russian army left Belarus in September 2021 after the combined ZAPAD exercise there it left behind and prepositioned its military equipment for operations in Ukraine one year later.⁴²

At the end of 2021, Russia started escalating and imposed economic sanctions and a naval blockade on Ukraine, strategically deployed armed forces from Eastern Russia at the Ukrainian border and conducted military

30 Konstantin Skorkin, 'What next for Ukraine's Formerly Pro-Russian Regions?', *Carnegie Endowment for International Peace*, December 2, 2022. See: <https://carnegieendowment.org/politika/88542>.

31 Selhorst, 'Russia's Perception Warfare'.

32 Mari Saito and Maria Tsvetkova, 'How Russia Spread a Secret Web of Agents across Ukraine', *Reuters*, July 28, 2022. See: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-russia-saboteurs/>; Yaroslav Trofimov and Alan Cullison, 'Pro-Russian Infiltrators Are Ready to Pounce Should All-Out War Begin, Ukrainian Officials Warn', *Wall Street Journal*, February 22, 2022. See: <https://www.wsj.com/articles/pro-russian-infiltrators-are-ready-to-pounce-should-all-out-war-begin-ukrainian-officials-warn-11645537392>.

33 OECD, 'Disinformation and Russia's War of Aggression against Ukraine', November 3, 2022. See: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/disinformation-and-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-37186bde/>.

34 Peter Dickinson, 'Analysis: Ukraine Bans Kremlin-Linked TV Channels', *Atlantic Council*, February 6, 2021. See: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/analysis-ukraine-bans-kremlin-linked-tv-channels/>.

35 Miller and Belton, 'Russia's Spies Misread Ukraine and Mised Kremlin as War Loomed'.

36 Saito and Tsvetkova, 'How Russia Spread a Secret Web of Agents across Ukraine'; Trofimov and Cullison, 'Pro-Russian Infiltrators Are Ready to Pounce Should All-Out War Begin'.

37 Saito and Tsvetkova, 'How Russia Spread a Secret Web of Agents across Ukraine'.

38 James Pearson and Christopher Bing, 'The Cyber War between Ukraine and Russia: An Overview', *Reuters*, May 10, 2022, sec. Europe. See: <https://www.reuters.com/world/europe/factbox-the-cyber-war-between-ukraine-russia-2022-05-10/>.

39 'Who Are Russia's Top Allies?', *Globely News*, February 26, 2022. See: <https://globelynews.com/russia/russia-allies-china-india-belarus-ukraine/>.

40 'Russia Has a \$650bn War Chest: Will Sanctions Work – and If So, for How Long?', *The Independent*, February 25, 2022. See: <https://www.independent.co.uk/voices/russia-ukraine-sanctions-b2023198.html>.

41 Pavel Slunkin and Andrew Wilson, 'How to Train Your Dictator: Putin's Control over Lukashenka', *European Council on Foreign Relations*, March 16, 2022. See: <https://ecfr.eu/article/how-to-train-your-dictator-putins-control-over-lukashenka/>.

42 Reuben Johnson, 'NATO's Big Concern from Russia's Zapad Exercise: Putin's Forces Lingering in Belarus', *Breaking Defense*, October 4, 2021. See: <https://breakingdefense.com/2021/10/biggest-takeaway-from-russias-zapad-exercise-putins-forces-linger-in-belarus/>.

Russia-India-China trilateral meeting between Indian Prime Minister Narendra Modi (centre), President of Russia Vladimir Putin and President of China Xi Jinping. In the 'escalation' phase, between 2015 and 2021, Russia strengthened its international coalition with, among others, China and India

exercises there.⁴³ At the same time Russia stepped up its information operations towards Ukraine, the international community and the Russians at home. To justify its cause, Russia intensified diplomatic pressure and propaganda to the world community about alleged Ukrainian ceasefire violations in the Donbas and accused Ukraine of committing genocide on Russian citizens in that area. As in previous conflicts, Russia compared the Ukrainian government and its allies to the Nazis in order to further justify its cause.⁴⁴ Besides, Russian media showed Ukrainian forces with swastikas

to prove their case and compared the situation to the Great Patriotic War against Nazi-Germany to garner support at home. To create division in the international community and prevent it from helping Ukraine, Russia propagandised

43 'Russia and Belarus Begin Military Drills near Belarusian Border with Ukraine', *The Guardian*, February 10, 2022. See: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/10/russia-belarus-military-drills-near-belarusian-border-ukraine>.

44 'Disinformation and Russia's War of Aggression against Ukraine', *OECD*, April 2, 2023. See: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/disinformation-and-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-37186bde/>.

According to Russian operational art, a military operation is part of the crisis phase, which starts with a provocation that justifies intervention

NATO's alleged violation of an agreement not to expand into Eastern Europe after 1991.⁴⁵ NATO denies such an agreement was ever reached.

Phase 3: Outbreak of conflict activity

Around January 2022 the conflict shifted into the third or *outbreak of conflict activity* phase. With the majority of Russian armed forces in place,

the final army elements from the Western part of Russia moved to the Ukrainian border and started conducting exercises, as pacification but also deterrence mechanism. These exercises took place to the North (including in Belarus)⁴⁶ and East of Ukraine while in the South forces in Crimea were reinforced and a naval landing force embarked ships in the Black Sea.⁴⁷ In total, Russia had gathered some 190,000 troops. During a NATO meeting in Brussels where a Russian delegation was present to discuss lessening tensions Russia conducted a large live-fire exercise to create political and diplomatic pressure.⁴⁸ The cyber-attacks in Ukraine now became more disruptive as they hit railway and bank systems and government websites.⁴⁹ Also, Russia started hurting the Ukrainian economy with high gas and oil prices, thus spreading dissatisfaction amongst the population but also warning European countries. All these actions created civil unrest and caused disorientation of the political and military leadership in Ukraine as well as more financial market unrest in the world.⁵⁰ Western media and governments unavoidably helped this process by urging their citizens to leave Ukraine and closing down embassies.⁵¹

In an apparent display of deterrence towards NATO and the West, Putin held nuclear forces drills on 19 February.⁵² Most Western and NATO leaders reacted by stating they would not assist Ukraine and would not fight Russia, but would surely impose severe sanctions on Russia. This was confusing as some Western governments had been aiding Ukraine with military armament and training programmes since 2014, and had previously stated they would keep doing so in case of a conflict.⁵³ For Russia, a threat of future military support to Ukraine was irrelevant as weapons deliveries would be too late to arrive considering the Russian timeline for regime change and the seizure of targeted territory in the south. Also, Putin was not bothered by the threat of sanctions as he had already made trade deals with other countries.

Though the situation looked promising to the Kremlin, in actual fact Russia had been unable to set the preconditions for the upcoming

45 Dmitry Babich, 'Media wars around Crimea: Russia not impressed by liars' empty threats', *The Voice of Russia*, 20 March 2014. See: http://voiceofrussia.com/2014_03_20/Russia-not-impressed-by-liars-empty-threats-1813/.

46 *The Guardian*, 'Russia and Belarus Begin Military Drills'.

47 'Ukraine Crisis: Russia Sends 6 Landing Warships to Black Sea', *South China Morning Post*, February 9, 2022. See: <https://www.scmp.com/news/world/russia-central-asia/article/3166350/ukraine-crisis-six-russian-amphibious-landing-ships>.

48 'Russian Troops Take Part in Border Exercises as Ukraine Talks Restart', *The Independent*, January 12, 2022. See: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-ukraine-talks-troops-nato-b1991802.html>.

49 James Lewis, 'Cyber War and Ukraine', *CSIS*, June 16, 2022. See: <https://www.csis.org/analysis/cyber-war-and-ukraine>.

50 'Global Stock Markets Dive as Fears of Ukraine Conflict Rattle Investors', *The Guardian*, January 24, 2022. See: <https://www.theguardian.com/business/2022/jan/24/global-stock-markets-fears-ukraine-conflict-investors-european-us-london>.

51 'Shuttering West's Embassies in Ukraine Is a Mistake', *EUobserver*, February 14, 2022. See: <https://euobserver.com/opinion/154356>.

52 'Russian Military Stages Biggest Nuclear Missiles Drill amid Ukraine Tension', *Global Defense Corp*, February 19, 2022. See: <https://www.globaldefensecorp.com/2022/02/19/russian-military-stage-biggest-nuclear-missiles-drill/>.

53 Daniel Michaels 'The Secret of Ukraine's Military Success: Years of NATO Training', *Wall Street Journal* (Eastern Ed.), April 13, 2022. See: <https://www.wsj.com/articles/ukraine-military-success-years-of-nato-training-11649861339>.

military operation: (1) Proxies, mercenaries and bribed Ukrainians were only present in small numbers as youth groups, motor gangs and Cossacks that Russia had used in previous conflicts were all absent, and most Ukrainian officials refused to be bribed or switch sides.⁵⁴ Worse, the ones in place had not taken over the infrastructure yet, as they had done in previous conflicts. (2) Russia thought to have found weaknesses in cyber security but would prove to be wrong;⁵⁵ (3) Russia had not achieved information dominance in Ukraine, though it had some media under control and had achieved information dominance in Russia by isolating Russian internet from the rest of the world;⁵⁶ (4) Russian military forces were pre-positioned and could move in quickly, but they were not overwhelming in size and would only be able to achieve local superiority;⁵⁷ (5) Russia had the impression of a weak and divided West that would not support Ukraine, therefore assuming Ukraine to be politically and militarily isolated; (6) Russia did not have an international coalition in place as their assistance was limited: Russia could use Belarus' territory, buy Iranian weaponry and reroute its trade to China after having been hit by Western sanctions.

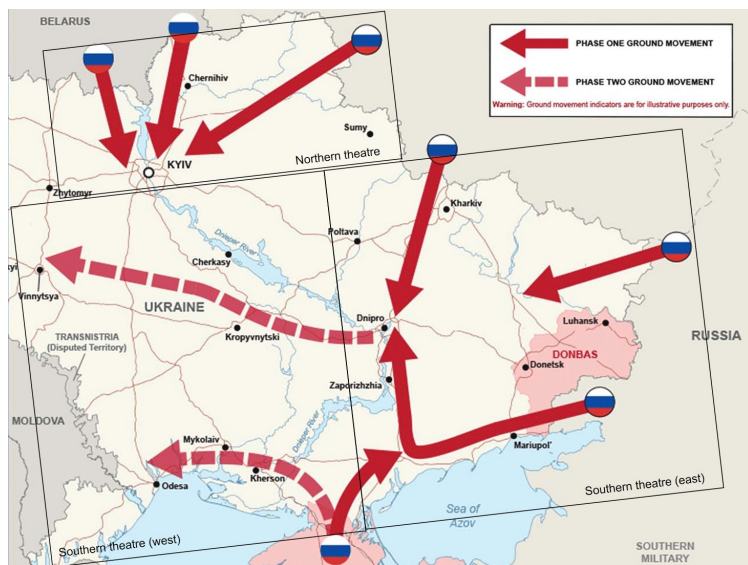
Failure: no swift victory for the 'special military operation' in phase 4

According to Russian operational art, a military operation is part of the *crisis* phase (phase 4), which starts with a provocation that justifies intervention.⁵⁸ On 21 February 2022, the Russian government acknowledged the Donetsk People's Republic and the Luhansk People's Republic as independent republics, followed by claims that Ukraine was increasing its operations against these republics and killing its people.⁵⁹ After this manufactured provocation, Russia announced on 23 February to send peacekeeping troops to 'secure the peace' in the Donbas region.⁶⁰ One day later, supported by cyber-attacks, the so-called special military operation started and the conflict shifted to waging war, using military and non-military means in combination with large-scale information effects.⁶¹ This was later than expected as

the Winter Olympics in China were already over.⁶² The Olympics had proved ideal distractions in 2008 and 2014 as the attention of the world focused on the games instead of on a conflict.⁶³ It seems China told Russia not to use this event as a distraction for its operation.⁶⁴

The military operation was divided in a Northern theatre to establish regime change and occupy Kyiv, and a Southern theatre to annex the south part of Ukraine (see map 2).⁶⁵ The operation started from multiple directions in the physical, information and cyber domain in order to overload the Ukrainian government and military. Next to the continuing cyber-attacks

- 54 Zabrodskiy et al, 'Preliminary Lessons in Conventional Warfighting'; Richard Arnold 'Beyond Wagner: The Russian Cossack Forces in Ukraine', *PonarsEurasia*, February 10, 2023. See: <https://www.ponarseurasia.org/beyond-wagner-the-russian-cossack-forces-in-ukraine/>.
- 55 Lewis, 'Cyber War and Ukraine'.
- 56 Dickinson, 'Analysis: Ukraine Bans Kremlin-Linked TV Channels'; 'A New Iron Curtain Is Descending across Russia's Internet', *Washington Post*, March 4, 2022. See: <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/03/04/russia-ukraine-internet-cogent-cutoff/>.
- 57 Zabrodskiy et al, 'Preliminary Lessons in Conventional Warfighting'.
- 58 Selhorst, 'Russia's Perception Warfare'.
- 59 'Putin Signs 'Immediate' Recognition of Donbass Regions', *RT International*. See: <https://www.rt.com/russia/550170-putin-donbass-ukraine-speech/>; 'Putin Announces Donetsk and Luhansk Recognition', *BBC News*, February 21, 2022. See: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-60470900>.
- 60 'Putin Orders Russian Military to 'Secure the Peace' in Donbass', *RT International*. See: <https://www.rt.com/russia/550177-putin-decree-military-donbass/>.
- 61 Jon Bateman, 'Russia's Wartime Cyber Operations in Ukraine: Military Impacts, Influences, and Implications', *Carnegie Endowment for International Peace*, December 16, 2022. See: <https://carnegieendowment.org/2022/12/16/russia-s-wartime-cyber-operations-in-ukraine-military-impacts-influences-and-implications-pub-88657>.
- 62 Joseph Webster, 'China-Russia Relations: 4 Takeaways from 2022', *The Diplomat*, January 4, 2023. See: <https://thediplomat.com/2023/01/china-russia-relations-4-takeaways-from-2022/>.
- 63 Han Bouwmeester, 'The art of deception revisited (part 2): the unexpected annexation of Crimea in 2014', *Militaire Spectator* 190 (2021) (10). See: <https://militairespectator.nl/artikelen/art-deception-revisited-part-2-unexpected-annexation-crimea-2014>.
- 64 'China Asked Russia to Delay Ukraine War until after Olympics, U.S. Officials Say', *The New York Times*, March 2, 2022. See: <https://www.nytimes.com/2022/03/02/us/politics/russia-ukraine-china.html%20>; Anna Chernova, 'Putin and Xi Call for Halt to NATO Expansion during Show of Unity at Beijing Olympics', *CNN*, February 4, 2022. See: <https://edition.cnn.com/2022/02/04/world/china-russia-xi-putin-meeting-nato-intl/index.html>; 'Xi and Putin Urge Nato to Rule out Expansion as Ukraine Tensions Rise', *The Guardian*, February 4, 2022. See: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/04/xi-jinping-meets-vladimir-putin-china-russia-tensions-grow-west>.
- 65 'Belarus Leader May Have Inadvertently Revealed Russian Invasion Map on TV', *The Independent*, March 2, 2022. See: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/lukashenko-ukraine-russia-belarus-invasion-map-b2026440.html>.

Map 2 Probable planned axis of advance in the Northern and Southern theatre⁶⁹

and increased media and information operations, the military part of the operation started with precision missile and airstrikes on governmental, military, and media- and communications headquarters in order to deny Ukraine situational awareness, disrupt political and military

command and control, and disorient political and military leadership⁶⁶ The proxy forces, mercenaries, special forces, political opposition, and bribed military and political officials in Ukraine started seizing key infrastructure and conducting subversive acts to ensure a smooth passage of Russian military columns.⁶⁷ After roughly ten days Russian forces were to switch from seizing territory and destroying Ukrainian armed forces to liquidating pockets of resistance and starting stability operations, as the Ukraine government and military leadership should have been paralyzed by then.⁶⁸ At least, that was the plan.

In the Northern theatre, Russian forces moved towards Kyiv using three axes of advance, aiming to occupy Kyiv and install a pro-Russian regime. There were reports of Russian military and infiltrators in Ukrainian uniforms, conducting subversive actions and trying to take over the infrastructure by bribing or threatening the Ukrainian guards occupying it.⁷⁰ Around Chernobyl they were successful and Russian units bypassed quickly. Apart from the road move, an air assault was conducted on Hostomel airfield in the Northern outskirts of Kyiv, further bypassing Ukrainian defences.⁷¹ Russian agents were prepositioned in Kyiv to capture or kill Ukrainian President Zelensky, and together with the air assault forces ensure regime change.⁷² The United States offered Zelensky an escape to avoid captivity or death, but he refused in his now-famous words: 'I need ammunition, not a ride.'⁷³

In the Southern theatre, the Russian forces divided the operation in two parts: south-east and south-west. In the south-western part, Russian columns were to create a bridgehead over the Dnipro River at Kherson to be able to connect Crimea to Transnistria later in the campaign. The main effort in this theatre lay in the south-east, where the operation was launched from three directions: (1) from Donbas to keep Ukrainian forces fixed in place, and from (2) Crimea and (3) Kharkiv, both aiming to move towards Dnipro at the Dnipro River and encircle the main body of the Ukrainian army fixed in the Donbas in a cauldron battle.⁷⁴ Part of this operation was the creation of a land

66 'Russia-Ukraine Warning Update: Initial Russian Offensive Campaign Assessment', *Institute for the Study of War*, February 24, 2022. See: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russia-ukraine-warning-update-initial-russian-offensive-campaign-assessment>.

67 'Saboteurs Spark Suspicion and Solidarity in Kyiv', *Politico*, February 26, 2022. See: <https://www.politico.eu/article/russian-saboteurs-spark-suspicion-solidarity-in-ukraine-kyiv/>; 'On the Hunt for Russian Saboteurs', *NPR*, March 15, 2022. See: <https://www.npr.org/2022/03/15/1086733790/on-the-hunt-for-russian-saboteurs>.

68 Zabrodskiy et al, 'Preliminary Lessons in Conventional Warfighting'.

69 Map adapted by the author. Original map by UK Ministry of Defence, 'President Putin's possible axis of invasion', Crown copyright 2022.

70 'Russian Soldiers Dressed in Ukraine Military Uniforms Move into Kyiv', *The Independent*, February 25, 2022. See: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russian-soldiers-disguised-ukraine-kyiv-b2023087.html>.

71 Tim McMillan, 'Know No Mercy: The Russian Cops Who Tried to Storm Kyiv by Themselves', *The Debrief*, May 20, 2022. See: <https://thedebrief.org/know-no-mercy-the-russian-cops-who-tried-to-storm-kyiv-by-themselves/>.

72 Cheryl The, 'Volodymyr Zelensky Has Survived "More than a Dozen" Assassination Attempts by Russian Agents, Says Presidential Aide', *Business Insider*, March 10, 2022. See: <https://www.businessinsider.com/volodymyr-zelensky-survived-12-assassination-attempts-says-aide-2022-3?international=true&r=US&IR=T>.

73 Sharon Braithwaite, 'Zelensky Refuses US Offer to Evacuate, Saying "I Need Ammunition, Not a Ride"', *CNN*, February 26, 2022. See: <https://edition.cnn.com/2022/02/26/europe/ukraine-zelensky-evacuation-intl/index.html>.

74 Seth Jones, 'Russia's Possible Invasion of Ukraine', *CSIS*, January 13, 2022. See: <https://www.csis.org/analysis/russias-possible-invasion-ukraine>.

NATO Secretary General Jens Stoltenberg (right) visits Kyiv. Despite Russia's attempts to isolate Ukraine, the West proclaimed its full support PHOTO NATO

connection between Crimea and Russia to enable logistics flowing in at the right pace.

The invasion plan failed. The immense missile and air campaign only hit 40 per cent of the targets⁷⁵ as the missiles were imprecise and Ukraine had moved most targets to other locations, sometimes only the day before. The cyber-attacks were fading away, creating neither the needed isolation of government institutions and military headquarters nor chaos in the country. It seemed Russia used old, known cyber techniques and a hastily-adjusted previous cyber-attack code, making it easy for Ukraine to counter the attacks.⁷⁶ While Ukrainian media remained out of Russian hands and were still functioning, Zelensky spoke to Ukrainian civilians and soldiers, telling them to stand firm and fight.⁷⁷ Zelensky also addressed the international community which, although having stated previously that they would sanction Russia, immediately proclaimed their full support for Ukraine. Some civil unrest arose, though, as millions of Ukrainians began fleeing

west, either to safer areas inside Ukraine or abroad.

In Kyiv, Ukrainian security forces kept Zelensky out of the hands of the hunting teams, meanwhile arresting Russian agents and proxies, now referred to as saboteurs and collaborators. Also, Ukrainian security forces mostly stayed in control of key infrastructure, while flooding rivers near Kyiv to further disrupt the Russian invasion.⁷⁸ After seeming initial success, the

75 'How Ukraine Fought against Russia's Air War', *Lawfare*, January 22, 2023. See: <https://www.lawfareblog.com/how-ukraine-fought-against-russias-air-war>.

76 Bateman, 'Russia's Wartime Cyber Operations in Ukraine'.

77 Lapatina, 'Zelensky Addresses Nation as Russia Officially Moves Troops into Occupied Donbas', *The Kyiv Independent*, February 22, 2022. See: <https://kyivindependent.com/national/zelensky-addresses-nation-as-russia-re-invades>; Weilun Soon, 'Zelensky Addressed His Country on the Second Morning of the Russian Invasion: 'the Fate of Ukraine Depends Only on Ukrainians'', *Business Insider*, February 25, 2022. See: <https://www.businessinsider.com/zelensky-friday-morning-speech-makes-appeal-to-russians-2022-2?international=true&r=US&IR=T>.

78 John Spencer and Liam Collins, 'Waterworld: How Ukraine Flooded Three Rivers to Help Save Kyiv', *Modern War Institute*, July 1, 2022. See: <https://mwi.usma.edu/waterworld-how-ukraine-flooded-three-rivers-to-help-save-kyiv/>.

Russian air assault turned into a nightmare as planes and helicopters got shot down, and Ukrainian ground forces successfully blocked the airfield and counterattacked.⁷⁹ Russian units moved in peace-time columns, not expecting any Ukrainian resistance. After ten days, the Russians got stranded in the outskirts of Kyiv, unable to capture it and install a new regime. For the remainder of the operation, the three axes of advance would creep towards the capital, creating vulnerable traffic jams that were continuously attacked by Ukrainian artillery and special forces.⁸⁰

In the south-west, taking over the Kherson region and creating a bridgehead initially went as planned. Bribery and intimidation by agents, together with pro-Russian sentiments in part of the population seemed to work.⁸¹ The Russian forces moved unhindered as far as the outskirts of Kherson where fierce fighting broke out. For the next couple of days the Ukrainian and Russian ground and air force battled each other, until Russian forces finally gained the upper hand and created a bridgehead over the Dnipro river.⁸² By this time, Ukrainian forces prevented a further Russian breakout of the bridgehead. In the south-east of this theatre the attack from Crimea towards Donbas and (the city of) Dnipro also went well at first. Soon, however, Ukrainian armed forces and security forces got a tighter grip on the area and successfully delayed the Russian advance by defending or destroying key

infrastructure. In the Kharkiv region the same happened: after their initial advance the Russians got bogged down fairly quickly.⁸³

What started as a textbook Russian military operation faltered. Russia had engaged simultaneously and speedily throughout the entire depth of Ukrainian territory and in all domains, but the preconditions that should have ensured a swift victory had not been set. Although Russian military units were adequately pre-positioned to move in quickly, the start of the 'special military operation' was postponed until the end of the Olympics. This extra wait in the assembly areas gave away their positions to Ukrainian (and Western) interception. Next, Russian units were unable to move unhindered to their objectives as infrastructure had not been seized by proxies or special forces. Contrary to the 2014 Crimea operation, there were reports neither of bribed or defecting Ukrainian units nor of pro-Russian actions or demonstrations by Russian minorities. Worse, as combat was not expected during the road move, most units moved in peacetime formations not properly prepared for battle. This made them easy prey for the battle-ready Ukrainian army units. Finally, Russian agents in Kyiv could not hide amongst the population while hunting Zelensky, leading to their capture or death.

Without Russian dominance in the physical and information domain or effective missile, air, and cyber operations, the Ukrainian government and military leadership prevented regime-change, isolation and paralysis, and stayed in control to address the nation, lead the defence of the country and keep a link with the international community. Russia now needed large-scale battle to achieve its goals, instead of the short military operation it had planned for.

Know yourself and know your enemy

What lessons had Ukraine and Russia each learned from previous conflicts and how did those lessons eventually lead to Russian failure? Having fought a war against Russia for eight years, Ukraine had studied Russian operational

79 'Destination Disaster: Russia's Failure at Hostomel Airport', *Oryx*, April 13, 2022. See: <https://www.oryxspioenkop.com/2022/04/destination-disaster-russias-failure-at.html>.

80 'Ukraine: Why Has Russia's 64km Convoy near Kyiv Stopped Moving?', *BBC News*, sec. Europe, March 3, 2022. See: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60596629>; David Axe, 'Ukraine's Artillery Did the Most Killing around Kyiv, Ultimately Saving the City from Russian Occupation', *Forbes*, December 26, 2022. See: <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2022/12/26/ukraines-artillery-did-the-most-killing-around-kyiv-ultimately-saving-the-city-from-russian-occupation/?sh=24b57047c8b4>.

81 'The Rapid Fall of Kherson, a Key Ukrainian City, Leaves Unanswered Questions', *CNBC*, December 18, 2022. See: <https://www.cnn.com/2022/12/18/the-rapid-fall-of-kherson-a-key-ukrainian-city-leaves-unanswered-questions.html>.

82 Nick Paton Walsh, 'Battle Rages for Strategic Bridge in Southern Ukraine after Days of Fighting', *CNN*, February 26, 2022. See: <https://edition.cnn.com/2022/02/26/europe/ukraine-kherson-bridge-battle-saturday-intl/index.html>.

83 'Day 15 of the Russian Invasion of Ukraine: Stalled Incursion, Diplomatic Failure', *Warsaw Institute*, March 11, 2022. See: <https://warsawinstitute.org/day-15-russian-invasion-ukraine-stalled-incursion-diplomatic-failure/>.

NATO Allies help to train Ukrainian military personnel in the UK. At the final stages of the 2014 Ukraine conflict diplomatic and military ties had already started to develop between Ukraine and the West

PHOTO NATO

art to find its flaws and weaknesses. Ukraine had invested in gaining the diplomatic and military support from Western nations.⁸⁴ Furthermore, the government had created a resilience system in 2020 to increase societal and state preparedness to recognize threats, thereby partly negating Russian reflexive control measures.⁸⁵ Next, Ukraine had prevented Russians from procuring Ukrainian media outlets, thus preventing Russian information dominance. The resilience system and Ukrainian-held media ensured that the majority of Ukrainians with a Russian background were far less susceptible to Russian propaganda and therefore did not support Russia.⁸⁶ Also, it ensured a line of communication between the government and its people after the start of the invasion. Soon after the invasion, Zelensky banned all Russian-backed political parties to diminish their role.

Using knowledge of Russian operational art to prepare itself, Ukraine was able to monitor the Russian actions in the first phases of the framework and was therefore able to better determine time and place of the military operation. Ukraine, with Western help, also found a way to make Russian cyber forces

believe they had discovered exploitable vulnerabilities, making it possible to counter these cyber-attacks effectively at the start of the invasion. Ukrainian security forces were trained in finding and neutralising infiltrators, mercenaries and proxies. Finally, again with Western help, Ukraine trained and equipped its armed forces to improve their capabilities and change into a Western-style military command culture, in which lower-level commanders were given more freedom to use their initiative, and act even when they are out of communication.⁸⁷

Russia had learned different lessons from previous conflicts in Georgia, Crimea and the Donbas. It thought isolating political and military leadership from its (military) institutions and population, and persuading ethnic-Russian inhabitants to choose the Russian side was fairly easy. Also, procuring media outlets was a sure way to information dominance and Russian cyber operations were believed to be unstoppable and extremely disruptive.⁸⁸ Finally, Russia thought that opposition and proxy forces could be formed in Ukraine in sufficient numbers. In reality, local support in Crimea and Donbas had already been fairly limited in 2014.⁸⁹ Recent polls in Ukraine showing a low level of support for Russia were waved away. Lessons from previous conflicts should also have taught that cyber-attacks should not be overestimated as a weapon.⁹⁰ And while isolating the government had been easy in 2014, at the final stages of the 2014 Ukraine conflict diplomatic and military ties had already started to develop between Ukraine and the West.

Russia was convinced that – just as in Georgia and Crimea – the isolation of an opponent's lower-level military leadership would be sufficient to win tactical engagements. The 2008 Georgia conflict had shown that Russian forces' equipment, tactics and techniques were not suitable for combined arms warfare.⁹¹ This led to a modernisation programme that seemed successful but actually failed as Russian armed forces were unable to make the necessary shift in military culture and training and most budgets for equipment were lost to corruption.⁹²

- 84 David M. Herszenhorn, 'Ukraine Vote Takes Nation a Step Closer to NATO', *The New York Times*, December 23, 2014. See: https://www.nytimes.com/2014/12/24/world/europe/ukraine-parliament-nato-vote.html?_r=1.
- 85 'Ukraine's secret to resisting Russia: resilience', *Euromaidanpress*, August 5 2022. See: <https://euromaidanpress.com/2022/08/05/ukraines-secret-to-resisting-russia-resilience/>.
- 86 'Disinformation and Russia's War of Aggression against Ukraine', *OECD*, November 3, 2022. See: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/disinformation-and-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-37186bde/>.
- 87 Mission of Ukraine to the North Atlantic Treaty Organization, 'NATO – Ukraine Cooperation in the Military Sphere', see: <https://nato.mfa.gov.ua/en/ukraine-and-nato/nato-ukraine-cooperation-military-sphere>.
- 88 Selhorst, 'Russia's Perception Warfare'.
- 89 'How Relations between Ukraine and Russia Should Look Like? Public Opinion Polls Results', *Kyiv International Institute of Sociology*. See: <https://www.kiis.com.ua/?lang=en&cat=reports&id=236&page=1>.
- 90 Selhorst, 'Russia's Perception Warfare'.
- 91 Roger N. McDermott, 'Russia's 'lessons' from Georgia War: impact on military reform plans', *The Central Asia-Caucasus Analyst*, November 12, 2008. See: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/11732-analytical-articles-caci-analyst-2008-11-12-art-11732.html>.
- 92 Alexander Crowther, 'Russia's Military: Failure on an Awesome Scale', *CEPA*, September 23, 2022. See: <https://cepa.org/article/russias-military-failure-on-an-awesome-scale/>.

Furthermore, the effectiveness of technical innovations was exaggerated by the producers. As a result, the invasion force was not able to conduct combined arms manoeuvres, worsened by the absence of air support. Finally, the operations in Syria (2015) had proved Russian cruise missiles to be imprecise and ineffective and therefore not suitable to successfully attack command and control facilities.⁹³ That lesson was also ignored. It seems that Russia either learned the wrong lessons or was too complacent to properly look into previous conflict(s), believing that its operational art was flawless and its innovations would prove successful.

Final words... for now

After months of trying to advance on Kyiv, the Russian forces in the north withdrew and moved to the Southern theatre. There, they kept trying to seize Ukrainian territory and destroy Ukrainian forces, while liquidating pockets of resistance in areas already occupied. Here, Russia uses a brutal form of clear-hold-build methods to subdue the population: clear by destroying and deporting, hold through posturing and presence, and build through colonisation and culturisation, all in diplomatic, informational, military, economic, financial, and infrastructural spheres, with no limitations regarding law, ethics or human values.⁹⁴ Russia now seeks ways to settle the conflict temporarily and shift to phase 5, *resolution*, by annexing parts of Ukraine, claiming legal ownership through staged referenda.⁹⁵

Such a resolution would only be a temporary and local settlement that gives Russia time to regroup, as it has not yet achieved its goals yet. Holding the occupied areas, wearing down the Ukrainian government, population and army and stopping military aid from the West will be Russia's main effort for the time to come. Some of these objectives might be attainable, though the occupied areas contain resistance movements and Western support is not wavering. Wearing down the population might be difficult, though, as Ukrainians now know what Russian

Having fought a war against Russia for eight years, Ukraine had studied Russian operational art to find its flaws and weaknesses

clear-hold-build operations entail.⁹⁶ Russia, on the other hand, will try to learn and adapt its methods, to ensure that at some point the Ukrainian government is willing to accept Russian peace terms. As the Russia-Ukraine conflict is in its second year and with no end in sight, only time will tell how this war will end. ■

- 93 Mason Clark, 'Russian Lessons Learned in Syria beyond Command and Control', *Institute for the Study of War* (2021). See: <https://www.jstor.org/stable/resrep28851.6>.
- 94 Erol Yayboke, Anastasia Strouboulis, and Abigail Edwards, 'Update on Forced Displacement around Ukraine', *CSIS*, February 1, 2023. See: <https://www.csis.org/analysis/update-forced-displacement-around-ukraine>; Lily Hyde, 'Culture War: Russia Ransacks Art to Rub out Ukraine's History', *Politico*, December 6, 2022. See: <https://www.politico.eu/article/ukraine-fights-back-as-russia-aims-to-rub-out-its-history/>.
- 95 Paul Kirby, 'What Russian Annexation Means for Ukraine's Regions', *BBC News*, September 30, 2022. See: <https://www.bbc.com/news/world-europe-63086767>.
- 96 Aleksander Palikot, 'Hard-Won Unity: Polls Show Russian Invasion Is Transforming Ukrainian Self-Identity', *RadioFreeEurope/Radioliberty*, August 23, 2022. See: <https://www.rferl.org/a/ukrainian-unity-identity-poll-russian-invasion/32001348.html>.

Militair ethiekonderwijs voor officieren

De noodzaak van een doorlopende leerlijn

Majoor Kevin van Loon MA*

Van officieren wordt verwacht dat zij een ‘morele professional’ zijn; dat zij ongeacht tijd en plaats de juiste besluiten nemen. Zowel beleidsmakers als militairen verwachten dit, maar ook de politiek, media en maatschappij. Het begrip morele professional is echter multi-interpretabel waardoor onduidelijkheid kan ontstaan over wat precies wordt verwacht. Ethiekonderwijs tracht in het opleidingscurriculum van officieren, verspreid over de loopbaan en verzorgd door diverse instituten, invulling te geven aan dit begrip. Het is echter de vraag of officieren de juiste opleiding en training volgen en of dit ethiekonderwijs voldoende coherent is om aan die verwachting te voldoen. Op basis van een onderzoek naar ethiekonderwijs voor landmacht-officieren kan gesteld worden dat het ethiekonderwijs - naar *doel, basis, inhoud, door wie, en hoe* - voor officieren slechts beperkt eenduidig in aanpak is, en daarnaast geen coherente leerlijn bevat. Er is geen gedeelde visie en structurele afstemming, terwijl daar wél behoefte aan is.

In toenemende mate wordt de krijgsmacht ingezet in ambigue en snel veranderende situaties. Zij moet verschillende taakstellingen

kunnen uitvoeren. Van grootschalig conflict tot bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit en verdediging tegen cyberaanvallen, aldus de dreigingsanalyse *Defensievisie 2035*.¹ Om de huidige dreigingen het hoofd te bieden, is het van belang te kunnen omschakelen van taakstelling, inzet-omgeving en geweldsspectrum. De diversiteit van de huidige missies² en juist ook de oorlog in Oekraïne (die in tegenstelling tot stabilisatie-operaties en vredemissies te typeren valt als een ‘grootschalige reguliere oorlog’) onderstrepen dit belang. De *Defensievisie 2035* beschrijft in het kader van die dreiging en taakstelling het belang van technologie en innovatie, informatiepositie en informatie- gestuurd optreden (IGO) en het imago van Defensie als internationaal betrouwbare samenwerkingspartner.³

Deze complexe en veranderende omstandigheden roepen morele discussies op in de maatschappij zoals over offensieve cyberactiviteiten,⁴ autonome wapensystemen,⁵ informatiemanoeuvere en de inzet van bijvoorbeeld het Land Information Manoeuvre Centre⁶ en verregaande Europese militaire samenwerking.⁷

* Majoor K.J.C.M. (Kevin) van Loon MA is universitair docent HRM/Militair Leiderschap & Ethiek

1 Ministerie van Defensie, *Defensievisie 2035*, 2020. Zie: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2020/10/15/defensievisie-2035>; Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie 2018-2024*, 2018. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/03/19/notitie-geintegreerde-buitenland--en-veiligheidsstrategie-gbvs>.

2 Ministerie van Defensie, ‘Huidige missies’. Zie: <https://www.defensie.nl/onderwerpen/missies/huidige-missies>.

3 Ministerie van Defensie, *Defensievisie 2035*.

4 J.C. Klinkenberg en J.B. Dieker, ‘Geloofwaardige afschrikking in het cyberdomein? Nederland moet doorpakken met strategie tegen cyber én hybride conflictvoering’, *Militaire spectator* 190 (2021) (1) 20-27.

5 Adviesraad Internationale Vraagstukken, *Autonome wapensystemen: Het belang van reguleren en investeren*, 2021, AIV advies 119. Zie: <https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2021/12/03/autonome-wapensystemen>.

6 Functionaris voor Gegevensbescherming, ‘Onderzoek naleving Algemene verordening gegevensbescherming. Experimenteeromgeving Land Information Centre (LIMC)’, 7 mei 2021. Zie: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2021/05/07/onderzoeksrapport-fg-over-limc>.

7 Christoph Schmidt, ‘Borrell presenteert plannen voor een Europees leger, EU wil niet langer een “soft power” zijn’, *Trouw*, 15 november 2021; Functionaris voor Gegevensbescherming, *Onderzoek naleving Algemene verordening gegevensbescherming. Experimenteeromgeving Land Information Centre (LIMC)*, 2021. Zie: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2021/05/07/onderzoeksrapport-fg-over-limc>.

*Zowel de politiek, de maatschappij, als
militairen zelf verwachten dat militair
leidinggevenden het morele kompas van
eenheden 'instellen en koers houden'*

FOTO MCD, GERBEN VAN ES

Ongeacht de toekomstgerichte (technologische) ontwikkelingen blijven militairen essentieel bij een inzet. Er wordt daardoor steeds meer van hen gevraagd; niet in de laatste plaats op moreel vlak. Ongeacht de complexiteit van de situatie worden militairen geacht moreel juist op te treden. Wettelijke procedures en regels, mandaten en *rules of engagement* moeten daarbij helpen, maar kunnen niet voorkomen dat militairen regelmatig worden geconfronteerd met morele dilemma's.⁸

Officieren en onderofficieren, als leidinggevend, hebben een belangrijke rol in moreel juist optreden. Zij moeten overzicht bewaren, richting geven en bijsturen waar nodig. Zowel de politiek, de maatschappij, als militairen zelf verwachten dat militair leidinggevend het morele kompas van eenheden 'instellen en koers houden'. Zo beschrijft de profielschets van de krijgsmachtofficier uit 2021: 'Ethiek en moraliteit: de officier verdiept zich in de principes van ethiek en moraliteit in algemene zin en de toepassing hiervan op en binnen (militaire) conflicten. Hij is in staat om zowel in de dagelijkse gang van zaken als bij inzet actief te toetsen of handelingen en gedrag binnen de geldende ethische en morele kaders van de Krijgsmacht passen en hierop te handelen.'⁹

Deze beschrijving is enerzijds logisch en tegelijkertijd onduidelijk: welke morele kaders zijn dat en welk gedrag hoort daar bij? En waar, hoe en van welke instantie krijgt de officier ethiekonderwijs? Op dit moment is dat onderwijs versnipperd en divers. De abstracte beschrijving

in de profielschets is illustratief voor het denken over ethiek en biedt onvoldoende richting om ethiekonderwijs in te richten.

Doelstelling en opbouw

Het doel van dit artikel is het agenderen van de noodzaak tot het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn ethiekonderwijs voor officieren. Alle betrokken instituten¹⁰ vinden ethiekonderwijs essentieel; des te belangrijker de vraag hoe dat gezamenlijk effectief is te organiseren. Dit artikel gaat op die vraag in aan de hand van een onderzoek dat is verricht naar ethiekonderwijs bij officieren van de landmacht.¹¹ Uit dat onderzoek volgen vijf centrale thema's die leidend zijn voor het ontwerpen van ethiekonderwijs: doel, basis, inhoud, door wie, en hoe.

Na een korte introductie van het huidige ethiekonderwijs volgt, in de kern van dit artikel, een beschrijving van die vijf thema's en per thema een weergave van onderzoekresultaten. Vervolgens formuleert een synthesesedeel een eerste aanzet voor een doorlopende leerlijn ethiekonderwijs voor officieren, waarna het artikel eindigt met een aantal slotopmerkingen.

Door de focus van dit artikel wordt de rol van onderofficieren en hun ethiekonderwijs buiten beschouwing gelaten. Ondanks de raakvlakken met ethiek wordt ook de huidige vormingsdiscussie (als onderdeel van opleiden en trainen) niet in dit artikel besproken, omdat het afbreuk zou doen aan het doel, de scope en de opbouw van het artikel.

Huidig ethiekonderwijs

Momenteel verschilt ethiekonderwijs voor officieren in grote mate, zowel in dosering als in variëteit. De verschillen uit zich in de wijze, frequentie, consistentie en diepgang. Al vanaf de initiële opleiding ontstaan er verschillen als gevolg van het volgen van een kort- of langmodel officiersopleiding, of de keuze van de bachelorrichting. Bovendien versterken loopbaankeuzes, plaatsingen en missies die verscheidenheid. Ook

8 M.C. de Graaff, 'Morele krachten. De interpretatie van morele vraagstukken in militaire operaties', *Militaire spectator* 187 (2018) (7/8) 400-412; T. Molendijk, *Soldiers in Conflict. Moral Injury, Political Practices and Public Perceptions* (Breda, Multimedia Breda, 2019). Zie: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2020/01/07/begrip-voor-morele-verwonding-militairen>.

9 Ministerie van Defensie, 'Profielschets van de krijgsmachtofficier', 2021, 13.

10 Nederlandse Defensie Academie (NLDA), Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID), Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW), Koninklijke Militaire Academie (KMA), Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM), Instituut Defensie Leergangen (IDL), Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) en de School Voor Vredesmissies (SVV).

11 Dit onderzoek is gebaseerd op het onderzoek dat ik heb gedaan voor mijn master thesis in 2019 en 2020. Kevin van Loon, 'Military Ethics Education for Royal Netherlands Army (Candidate) Officers: A Continuous Curriculum?', International Society for Military Ethics in Europe, 2020. Zie: <https://www.euroisme.eu/index.php/en/publications/publications-of-winning-thesis>.

loopbaan- en specifieke opleidingen zijn verschillend ingericht. Daarnaast verschilt de kennis, vaardigheid, attitude en affiniteit van docenten en instructeurs en zijn verschillende instituten verantwoordelijk voor aparte onderdelen. Zo zijn KMA, KIM en IDL eindverantwoordelijk voor initiële -en loopbaanopleidingen en hebben zij deels een verantwoordelijkheid in specifieke ethieklessen, maar zijn juist andere lessen en modules aan FMW en/of COID uitbesteed en focust de School Voor Vredesmissies (SVV) op ethiek binnen de missiecontext.¹²

De vijf thema's

De belangrijkste aandachtsgebieden voor effectief ethiekonderwijs zijn samengebracht in vijf thema's: doel, basis, inhoud, door wie, en hóe? De volgorde is van belang omdat de keuzes van de eerste thema's richtinggevend zijn voor de volgende thema's. Ze kunnen zowel op

vakniveau, onderwijsprogramma's als leerlijnen worden toegepast. Hun karakter en onderlinge afhankelijkheid bieden een goede basis om ethiekprogramma's te analyseren, vergelijken en onderzoeken op onderlinge samenhang.¹³

1. Wat is het doel van het militair ethiekonderwijs?

De meest essentiële stap is het bepalen van de doelstelling(en). Het didactisch ontwerp van elk type onderwijs moet daarop gericht zijn.¹⁴ Als daar geen overeenstemming over is, of onduidelijkheid over bestaat, dan is het ontwerpen van coherent onderwijs lastig. Jessica Wolfendale beschrijft dit punt doeltreffend: 'Without a clear

12 Een gedetailleerde weergave van het ethiekonderwijs voor officieren en de verantwoordelijke instituten vindt u in het genoemde onderzoek: K.J.C.M. van Loon, 'Military Ethics Education for Royal Netherlands Army (Candidate) Officers', 32-33.

13 Ibidem, 37-71

14 T. Kallenberg, et al, *Leren (en) doceren in het hoger onderwijs*. (Amsterdam, Boom Lemma Uitgevers, 2017) 21-31.

Complexe en veranderende omstandigheden zoals autonome wapensystemen roepen morele discussies op in de maatschappij

FOTO MCD, AARON ZWAAL

and thorough analysis of the purpose of military ethics education and training, military ethics programmes are likely to continue to be a mixture of approaches and styles, lacking internal consistency and coherent theoretical underpinnings, and taught by people with various credentials and from different academic, military, and religious backgrounds.’¹⁵

Wolfendale maakt onderscheid tussen functionele doelstellingen (aanleren van functioneel gedrag (extern opgelegd)) en aspirationele doelstellingen (het stimuleren van persoonlijke ontwikkeling) bij ethiekonderwijs:

- Functioneel ethiekonderwijs beoogt ervoor te zorgen dat militair personeel zich moreel correct gedraagt, waarbij de nadruk ligt op het gewenste gedrag van een officier.
- Aspirationeel onderwijs gaat over het ontwikkelen van morele competentie en karakter in gewenste richting, waarbij de nadruk ligt op persoonsontwikkeling, wat zich doorvertaalt in het officierschap.

Er is een grote variëteit aan type doelstellingen binnen de onderwijsprogramma's voor officieren; van strikt functioneel, naar een grijs gebied waarin beide type doelstellingen aanwezig zijn (ineffectief), naar aspirationeel.

Docenten en instructeurs vroegen regelmatig om verduidelijking in dit onderscheid. Dat bevestigt dat dit onderscheid onduidelijk is, of het belang niet wordt gezien. Het volgende citaat is exemplarisch voor het onbewust hanteren van beide type doelstellingen: ‘Nou uiteindelijk dragen we ook wel bij aan karakterontwikkeling. Maar als ik zou moeten kiezen, dan is het dat eerste type doel en niet de karaktereigenschappen. Het gaat meer over academische kennisoverdracht.’

Zelfs binnen één vak kunnen verschillen bestaan, omdat docerend en instruerend personeel anders over het doel denkt. De reacties van een KMA-

instructeur en een FMW-docent zijn tekenend: Instructeur: ‘Wat verwacht de organisatie van jou en hoe ga je dat doen?’ (functioneel) Docent: ‘En op deze manier stimuleren we ze om zelf na te denken. Het is niet zo dat we ze opleggen dat ze zich op een bepaalde manier moeten gedragen.’ (aspirationeel)

Samengevat: er is sprake van een grote variëteit aan doelstellingen en vooral afstemming tussen programmadoelstellingen vindt niet of nauwelijks plaats. Ethiekonderwijs voor officieren is daarmee te weinig gebaseerd op keuzes tussen functionele of aspirationele doelen. Overigens wil het onderscheid tussen functionele en aspirationele doelstellingen niet zeggen dat ze niet in verschillende programma's parallel of in opvolging gehanteerd kunnen worden, maar dan is het essentieel dat de didactische opbouw en het verschil duidelijk worden uitgelegd aan de studenten en er bijvoorbeeld tussentijds en achteraf op wordt gereflecteerd. Het is dus essentieel dat bij elk (her)ontwerp van ethiekonderwijs eerst een fundamentele keuze wordt gemaakt: fundamentele of aspirationele doelstelling? Vervolgens moet het onderwijs op basis van die keuze binnen een doorlopend curriculum passen.

2. Wat is de basis van het onderwijs?

Als eenmaal de doelen van ethiekonderwijs zijn bepaald komen drie fundamentele vervolgvragen naar voren:

- Moet ethiekonderwijs zijn gebaseerd op theorieonderwijs of juist ingaan op de toepassing in een specifieke sector?
- Direct onderwijs versus indirect onderwijs: moet ethiekonderwijs een apart vak of programmaonderdeel zijn? Of moet het verweven zijn in het DNA van de opleiding en alle onderdelen, waardoor het niet nog eens apart hoeft te worden opgenomen in het curriculum?
- Welke onderliggende theorie(ën) worden gehanteerd: gevolgethiek, plichtethiek of deugdeethiek?¹⁶

15 J. Wolfendale, ‘What is the point of teaching ethics in the military?’, in: P. Robinson, N. De Lee en J. Carrick. (red.) *Ethics Education in the Military* (Hampshire, England, Ashgate, 2008) 162.

16 S. Coleman, *Military Ethics. An introduction with case studies* (New York, Oxford University Press, 2013) 8-31; D.E.M. Verweij (red.), *Ethiek en de militaire praktijk* (Amsterdam, Boom Uitgevers, 2020) 33-45.

Ook deze drie bouwstenen geven een variërend beeld van het ethiekonderwijs voor officieren. Keuzes lijken ook hier bottom-up en zonder centrale afstemming te zijn gemaakt. Afgestemde keuzes zijn wel aanwezig als specifieke individuen (deels) verantwoordelijk zijn voor meerdere programmaonderdelen: bijvoorbeeld bij de Middelbare Defensie Vorming (MDV) en de Verdiepingscursus Militaire Ethiek (VME), die primair is gericht op onderofficieren die ethieklessen verzorgen.

Theorie en/of toegepast onderwijs?

Moet ethiekonderwijs zijn gebaseerd op theorieonderwijs of juist ingaan op de toepassing in een specifieke sector? Of kan het ook allebei? Het antwoord op die vraag hangt nauw samen met de doelstelling en geeft verder richting aan het onderwijsontwerp. Argumenten verschillen enorm: doelgroep, opleidingsniveau, beschikbare tijd, professie, cultuur, academische achtergrond en ervaring worden genoemd.¹⁷ Voorstanders wijzen op het belang van een theoretische basis waardoor de professional een eigen ethische

standaard kan ontwikkelen. Zonder die basis is ontwikkelen niet mogelijk; categoriseren, analyseren en argumenteren kan alleen met die theorie. Zij zeggen dat mensen zonder theoretisch fundament geneigd zijn om strikt gedragscodes te volgen zonder na te denken en de onderliggende mechanismes te herkennen.¹⁸

Tegenstanders stellen dat door abstracte theorieën aan te bieden toekomstige professionals niet weten wat de maatschappij van hen verwacht: goed doordachte morele oordelen. Ze benadrukken het belang van casediscussie,

- 17 N. Bouchard en R.W. Morris, 'Ethics education seen through the lens of Habermas's conception of practical reason: the Québec Education Program', *Journal of Moral Education* 41 (2012) (2) 171-187; M. van den Hoven en J. Kole, 'Distance, dialogue and reflection: Interpersonal reflective equilibrium as method for professional ethics education', *Journal of Moral Education* 44 (2015) (2) 145-164; B. Maxwell en M. Schwimmer, 'Professional ethics education for future teachers: A narrative review of the scholarly writings', *Journal of Moral Education* 45 (2016) (3) 354-371.
- 18 T.A. van Baarda en D.E.M. Verweij (red.) *Praktijkboek Militaire Ethiek. Ethiek en integriteit bij de krijgsmacht, morele vorming, dilemmatraining* (Budel, Uitgeverij DAMON, 2010); Bouchard en Morris, 'Ethics education seen through the lens of Habermas's conception of practical reason', 171-187.

simulatie en training. Bovendien wijzen zij op het belang van ethische richtlijnen om te kunnen volgen; die geven de (nieuwe) professional vertrouwen in ethisch moeilijke situaties. Juist vanwege een complexe werkomgeving zijn ethische richtlijnen gebaseerd op praktijkervaring van belang.¹⁹

Binnen ethiekonderwijs voor officieren wordt theorie- en toegepast onderwijs vooral gecombineerd uitgevoerd. Een inherent risico daarvan is dat docenten en instructeurs naar eigen inzicht invulling kunnen geven aan het onderwijs waardoor er onbewust 'scheefgroei' ontstaat. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen theorie toepassen op militaire casuïstiek om daar 'centrale lessen' uit te trekken enerzijds, en het specifiek stimuleren van persoonlijke reflectie en ontwikkeling anderzijds.

Direct en/of indirect onderwijs

Is ethiek een integraal onderdeel van het hele curriculum met alle docenten als rolmodel (indirect), of geven professionals klassikaal ethiekonderwijs (direct)? Het antwoord op deze vraag heeft grote gevolgen voor de volgende thema's (inhoud, wie en hoe), vooral als het een combinatie is van beide: wie doet wat om de doelstellingen te bereiken? Er zijn uiteenlopende opvattingen over direct ethiekonderwijs. Een veelgenoemd argument tegen direct onderwijs is dat het kan vervallen in 'moralistisch preken' of dat het 'moreel arrogant' kan overkomen. Anderzijds wordt sterk benadrukt dat vertrouwen op indirect onderwijs risicovol is, omdat onderzoek aantoont dat ethiek binnen andere vakken vaak wordt overschaduwd.²⁰

De keuzes voor direct onderwijs in de officiersopleidingen zijn duidelijk weergegeven en lijken het meeste effect te sorteren. In tegenstelling tot indirect onderwijs, wat onderdeel moet zijn van een ander curriculum zoals leiderschap of militair oorlogsrecht, óf via docenten en instructeurs moet worden overgedragen. Daarvan is geen duidelijke basis, ontwerp, inrichting of afstemming te vinden in de huidige opleidingsdocumenten en ook docenten en instructeurs beamen dat het een niet vastomlijnd onderdeel is: wie moet wat doen? Hoe wordt ethiek gekoppeld aan andere thema's? Hoe moet een docent zich opstellen? Elke (nieuwe) docent²¹ bepaalt op basis van de klas en zijn of haar referentiekader en kennis, kunde en houding over militaire ethiek, wat, hoe en hoeveel wordt overgedragen.

Welke onderliggende theorieën?

Het bewust kiezen voor een bepaalde theorie (zie kader) die ten grondslag ligt aan ethiekonderwijs geeft richting aan de inhoud en werkvormen. Plichtethiek als basis richt zich bijvoorbeeld op het aanleren van gedrag wat 'hoort', terwijl een deugdethische basis focust op eigen, andermans en organisatiewaarden en de wisselwerking daartussen. Maar ook het bewust kiezen om niet één theorie centraal te stellen geeft richting.

Eigenlijk is alleen het VME-onderwijs gebaseerd op een van die drie theorieën, namelijk op deugdethiek.²² Een VME-oprichter bevestigde dit, maar benadrukte dat de andere theorieën wel worden besproken. Die zijn noodzakelijk om een breed en multidimensionaal perspectief te kunnen hanteren, bijvoorbeeld om moreel verantwoord met een dilemma om te gaan. De module morele professionaliteit uit de MDV is gebaseerd op de VME en daarom ook op diezelfde leest geschoeid. De andere onderwijsprogramma's zijn juist didactisch meer instructief of academisch ontworpen en benadrukken het belang van het multidimensionale perspectief.

3. Wat is de inhoud van het onderwijs?

Welke onderwerpen zijn essentieel en passen bij de doelstelling en de basiskeuzes van het te geven onderwijs? Veel voorkomende thema's zijn: een krijgerscode, een gedragscode, ethische

19 J. Escámez, R.G. Lopez en G. Jover, 'Restructuring university degree programmes: a new opportunity for ethics education?', *Journal of Moral Education* 37 (2008) (1) 41-53; Van den Hoven en Kole, 'Distance, dialogue and reflection', 145-164.

20 Escámez et al, 'Restructuring university degree programmes', 41-53; Maxwell en Schwimmer, 'Professional ethics education for future teachers', 354-371.

21 Het functieroulatiesysteem maakt dat dit punt versterkt kan worden: elke keer een andere docent met een ander referentiekader en andere kennis, ervaring en houding ten opzichte van (militaire) ethiek. Het werkt discontinuïteit in de hand en biedt geen goede basis voor doordacht ontworpen (indirect) onderwijs.

22 J. Bosch en E. Wortel, 'Versterking van de morele competentie: De verdiepingscursus militaire ethiek', *Militaire spectator* 178 (2009) (9) 471-486.

theorieën, filosofie, sociale psychologie, normvervaging, doctrine, ethische besluitvormingsinstrumenten, integriteit en *Just War Theory*. De laatste jaren laten een trend zien ten aanzien van sociale veiligheid, inclusie en *moral injury* en meer recent ook de rol van technologie en *meaningful human control*, *soldier enhancement* en autonome systemen.²³ Wanneer inhoudelijke keuzes zijn gemaakt moet passende casuïstiek en literatuur worden gevonden. Bovendien is het van belang om bewust af te wegen of de aandacht uitgaat naar oorlog en missies, of juist naar gedrag in vredetijd: integer handelen en compliance? Of allebei? Dat is een groot verschil en helpt de ontwerper met de ‘door wie’- en ‘hoe’-vragen.

Onderwerpen

Grotendeels dezelfde onderwerpen komen aan bod in het huidige ethiekonderwijs voor officieren (consistent). Kleine verschillen komen voort uit het verschil in cursusdoel. Meer functionele vakken richten zich op de gedragscode en het ethisch bewustwordingsmodel om met morele dilemma's om te gaan. De meer aspirationele cursussen benadrukken de verschillende ethische theorieën, filosofie, en sociaalpsychologische processen. Verreweg het meest terugkerende onderwerp is normvervaging. Enkele vakken²⁴ analyseren ook de onderliggende processen van normvervaging, maar alle vakken beogen meer begrip over normvervaging aan te leren en het daardoor (vroegtijdig) te kunnen herkennen. Ook het onderwerp *moral injury*²⁵ krijgt steeds meer aandacht.

De gedragscode wordt ook vaak genoemd, maar een deel van het onderwijs over de gedragscode is gericht op het gewenste gedrag (functioneel): het aanleren van gedragsregels, terwijl andere vakken juist focussen op het proces van totstandkoming en een kritisch eigen perspectief stimuleren (aspirationeel). Dit kan goed werken, maar uit interviews met docenten en instructeurs en opleidingsdocumentatie van de diverse ethiekvakken of modules blijkt dat didactische keuzes hiervoor los staan. Dit kan problematisch zijn als studenten dit onderscheid zelf niet doorhebben.

Binnen militaire ethiek zijn op hoofdlijnen drie perspectieven te onderscheiden*

1. *Gevolgethiek* (ook wel consequentialisme of utilitarisme) – gedrag/doen (Jeremy Bentham en John Stuart Mill)
Deze benadering bepaalt kortgezegd wat ‘juist’ is door naar de consequenties van gedrag en acties te kijken. Daarbij is het uitgangspunt dat ‘het juiste’ datgene is wat het grootste goed of het meeste geluk voor het grootste aantal betrokken personen oplevert, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt beperkt (oorspronkelijk utilitaristisch principe).
2. *Plichtethiek* (deontologie) – gedrag/doen (Immanuel Kant)
Deze benadering focust op de intentie van het gedrag en actie zelf, in plaats van de gevolgen; welke handelingen/welk gedrag is ‘juist’? Bijvoorbeeld eerlijk zijn, aan beloftes houden, respectvol handelen? Het gaat daarbij om waarden die vaak universeel van karakter zijn, of geacht worden te zijn.
3. *Deugdethiek* – karakter/zijn (Aristoteles)
Een perspectief over hoe iemand wil zijn, of zou moeten zijn. Deze benadering focust op geïnternaliseerde waarden in een mens die hem of haar direct en indirect sturen in zijn of haar standpunten en gedrag. Daarbij wordt aangegeven dat deugdzaamheid en morele bekwaamheid aangeleerd kunnen worden door oefening en dialoog, onder ander door familie en gemeenschap.

* Coleman, *Military Ethics*, 8-31; Verweij (red.), *Ethiek en de militaire praktijk*, 33-45.

Vredetijd en/of missie/oorlog?

Afhankelijk van het onderwerp, de docent, de doelgroep en actualiteit is een grote diversiteit waarneembaar ten aanzien van vredetijd- of missietoepassing. De meeste vakken richten zich op oorlogssituaties. De hoogleraar militaire ethiek zei daar destijds het volgende over: ‘Ik denk eigenlijk in onze vakken, en dus ook bij PSGEO,²⁶ ligt die [aandacht] echt veel meer op een uitzendsituatie. En veel meer in de actie en

- 23 J. van den Hoven en F. Santoni de Sio, ‘Meaningful Human Control over Autonomous Systems: A Philosophical Account’, *Frontiers in Robotics and AI* 15 (2018); I. Verdiesen, *Agency Perception and Moral Values Related to Autonomous Weapons* (Leiden, Brill, Nijhof, 2020); S. Sattler et al, ‘Neuroenhancements in the Military: A Mixed-Method Pilot Study on Attitudes of Staff Officers to Ethics and Rules’, *Neuroethics* 15 (2022) article 11.
- 24 Militair Leiderschap en Ethiek in de (KW/MBW) bachelor, de module morele professionaliteit in de MDV en de VME.
- 25 T. Molendijk, ‘Moral injury. De psychische impact van moreel-kritische situaties tijdens en na uitzendingen’, *Militaire spectator* 189 (2020) (11) 554-567.
- 26 PSGEO: Psychosociale Dynamiek van een Geweldsorganisatie 1 en 2. Dat zijn vakken uit de bachelor Militaire Bedrijfswetenschappen. Zie studiegids Bachelor MBW 21/22: <https://www.defensie.nl/downloads/brochures/2021/07/29/studiegids-militaire-bedrijfswetenschappen>.

Verreweg het meest terugkerende onderwerp is normvervaging

in zeg maar dat wat militairen op missie doen.’ Een instructeur zei: ‘Ja, je probeert het breed te trekken om het belangrijker te maken, zeg maar. Als je aangeeft wat bij een uitzending de gevolgen kunnen zijn dan komt het vaak net wat harder aan, zodat het beter beklijft.’

Enkele docenten proberen tegenwicht te bieden met praktijktoepassing uit vredessituaties. Een FMW-docent zei daarover: ‘Nou ik vind dat de lessen altijd best wel gericht zijn op het uitzendinggebied, de casussen die aangedragen worden door de coördinator, ook. Maar ik vind het juist altijd mooi om de link te leggen naar het gewone hier en nu en als je in vredetijd aan het werk bent als leidinggevende, waar je dan voor komt te staan. Het komt vooral door de militaire artikelen die er liggen. Die zijn altijd gericht op uitzending. En dan ook meteen in het extreme.’

Naast het feit dat morele dilemma's ook voorkomen in de kazerneomgeving ligt het gevaar op de loer dat door alleen heftige oorlog/missie-casuïstiek te bespreken het een ‘ver van mijn bed-show’ wordt, waardoor studenten zichzelf ervan distantiëren en geen lering trekken.

4. Door wie - welke instituten zijn verantwoordelijk voor het militair ethiekonderwijs?

Wie zijn verantwoordelijk voor het ontwerp, de planning, de uitvoering en de afstemming? Internationaal gezien worden drie groepen onderscheiden: academici (filosofen en sociaal-

psychologen), officieren, en geestelijke verzorgenden (GV). Cultuur is hierbij van groot belang. Zo heeft de geestelijke verzorging binnen de Canadese strijdkrachten bewust geen rol in het ethiekonderwijs, terwijl in Noorwegen het ethiekonderwijs juist onder de verantwoordelijkheid van de geestelijke verzorging valt. Een verklaring daarvoor is de tweetalige bevolkings-samenstelling van Canada waar diverse religies worden beleden, terwijl in Noorwegen juist een nagenoeg compleet christelijke bevolkings-opbouw zorgt voor een veel meer religieus homogene krijgsmacht.²⁷

Militair ethiekonderwijs voor Nederlandse officieren is een gecombineerde verantwoordelijkheid van officieren en academici en in kleine mate geestelijke verzorging. Officieren (commandanten en docenten) gaan vooral in op de gedragscode, protocollen en de basislessen leiderschap en ethiek. Academici vullen aan met theoretische onderbouwing, kritische reflectie en de koppeling tussen theorie en praktijk. Een rol die officieren óók vertolken is het zijn van (moreel) rolmodel. Als zij die rol zorgvuldig invullen kan dat een force multiplier zijn. Als een commandant daarentegen moreel laakbaar gedrag vertoont, strookt dat niet met wat de opleiding poogt over te brengen. De GV heeft een kleiner aandeel over de hele loopbaan gezien, maar een relatief grote rol in de initiële opleiding. Daar maken aspirantofficieren niet alleen kennis met de GV als organisatie, maar ook met actuele ethische vraagstukken die vanuit een individueel perspectief worden beschouwd.

Instituten

Binnen de Nederlandse krijgsmacht hebben twee instituten veel kennis en expertise over militaire ethiek in huis: de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) en de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID). Hoewel zij binnen Defensie een andere plaats in de organisatie hebben, dragen beide bij aan dezelfde doelstelling: het opleiden en behouden van morele professionals. Toch hebben beide instituten (deels) andere uitgangspunten en ideeën over onderwijs. Dat komt voor een deel door die organisatorische indeling, het mandaat en de

27 P. Robinson, ‘Ethics Training and Development in the Military’, *The US Army War College Quarterly: Parameters* 37 (2007) (8) 22-36.

taakstelling, maar ook door een verschil in achtergrond van medewerkers.

Daar waar de FMW een groot aandeel heeft in het ethiekonderwijs (initiële opleiding, MDV, Hogere Defensie Vorming (HDV) en VME), heeft de COID dat in mindere mate (specialisten opleidingen KMA/KIM, en bijdragen voor de VME). De COID is juist meer zichtbaar bij operationele eenheden en afdelingen om bij te dragen aan morele ontwikkeling (voorlichting/intervisie/moreel beraad, et cetera). Daarnaast biedt de COID specifieke thema-gecentreerde cursussen aan. Beide instituten vullen elkaar in dat opzicht eigenlijk goed aan en er is sprake van verschillende ‘werkvloersamenwerkingsverbanden.’

Daarnaast hebben de KMA, het KIM en het IDL grote invloed. Zij zijn verantwoordelijk voor voornoemde keuzes over ethiekonderwijs en de integratie en afstemming met het overige onderwijs. Als zij niet voldoende zijn door-drongen van de juiste volgorde en inhoud kan dat veel impact hebben.

Gebrek aan afstemming

In het verlengde van de vraag wie verantwoordelijk is, liggen afstemmingsvraagstukken. Juist vanwege de diversiteit en het verschil in verantwoordelijkheden en taken, is afstemming essentieel. Effectief onderwijs bestaat immers uit de som der delen; in dit geval moeten samenhang en complementariteit leiden tot betere morele professionals. Op de vraag of er volgens docenten en instructeurs een doorlopende leerlijn ethiek is met voldoende afstemming antwoordden allen negatief. Ook de opleidingsdocumenten bevestigen dat beeld.

Afstemming vindt ad-hoc en incidenteel plaats, waardoor een verscheidenheid aan ideeën en methodes wordt toegepast. In sommige gevallen leidt een gebrek aan afstemming tot herhaling of het bekritisieren van andere onderwijsdoelen, methodes of cases. Dit was zichtbaar bij initiële opleidingselementen, maar ook bij de MDV en HDV. De twee volgende citaten zijn exemplarisch: FMW-docent: ‘ik zou niet durven zeggen hoe de lang-modelopleiding er in die periode

uitziet, nee.’ Lang-modelinstructeur: ‘Ik weet echt niet wat cadetten gedoopt krijgen in de bachelor nee.’

Meerdere docenten en instructeurs wezen echter wel op behoefte tot afstemming, onder andere via een gedeelde visie en meer structuur. Een van hen zei het volgende: ‘Er zou een overkoepelend orgaan moeten zijn dat de algemene doelen en belangen bewaakt. En uiteindelijk zou commandant-NLDA moeten eisen dat bepaalde elementen opgenomen worden in het curriculum in de initiële en loopbaanopleidingen.’

5. Hoe - Welke onderwijsmethoden worden toegepast?

Het laatste thema betreft de onderwijsmethoden. Er is een variëteit aan ethiekonderwijsvormen: klassikaal lesgeven, een gedragscode instrueren, normen bespreken en eventueel opleggen, (persoonlijke) casediscussies, simulatie en rollenspel en zelf- en peer-reflectie.

Dit thema vertoont de meeste consistentie: theorie uitleggen en vervolgens klassikale discussie, vaak op basis van (persoonlijke) casuïstiek. Dit is logisch te verklaren, aangezien de lessen vaak worden gegeven aan kleinere groepen (voorwaarde) en dat leerdoelen goed behaald kunnen worden door toepassing en discussie. Ook de positieve werking van aansprekende casuïstiek is inmiddels bekend. Naast deze onderwijsmethode is het ook nog steeds gangbaar om klassikale lezingen te houden.

Tijdens de VME en MDV wordt veel gebruik gemaakt van eigen ervaringen. Deelnemers krijgen een eenvoudige maar doeltreffende tool (3-kolommenmodel) aangereikt om dilemma’s te ontleden en erop te reflecteren. Het hanteren van goede gesprekstechnieken, zoals het socratisch gesprek (gesprek zonder oordeel en niet gericht op oplossingen, maar samen wijzer worden), is daarbij van belang.²⁸ Er wordt

28 E.M. van Baarle, E.J.S. de Bruijne en K.J.C.M. van Loon, ‘Laat je een vader meevliegen met zijn overleden dochttertje in zijn armen om haar thuis te kunnen begraven? Dilemmatraining aan de hand van het drie-kolommen model’, *Militaire Spectator* 191 (2022) (12) 642-653.

FOTO N.L.D.A. JOEP VAN AERT

daadwerkelijk getraind in het omgaan met dilemma's: oordelen uitstellen, alle belanghebbenden in kaart brengen, de juiste vragen stellen, et cetera. Deze methode is nog niet gangbaar, maar wel effectief. Het nadeel is dat het veel tijd en capaciteit kost.

Een niet-gangbare methode is dilemmatraining door middel van rollenspel. Dan wordt de student daadwerkelijk geconfronteerd met een dilemma, waardoor het sterker wordt beleefd. Er zijn ook *virtual reality*-mogelijkheden. De juiste begeleiding en reflectie achteraf zijn essentieel voor het leereffect. Dergelijke simulatie was enkele jaren geleden niet aan de orde, maar inmiddels is in mei 2022 voor de tweede keer een ethische dilemmatraining met acteurs georganiseerd voor de landmacht lang-modelopleiding (samenwerking KMA en FMW). Op basis van deze dilemmatraining is ook voor de lang-model Kmar-cadetten een soortgelijke training uitgevoerd.²⁹

Synthese

Samengevat: drieënhalve van de vijf thema's van het huidige ethiekonderwijs voor officieren ontberen coherentie en consistentie. Om dat probleem op te lossen is een doorlopende leerlijn ethiek essentieel. Overigens blijkt uit signalen van diverse scholen dat dit ook geldt voor onderofficieren en manschappen van alle krijgsmachtdelen.³⁰

Op basis van de voorgaande analyse wordt hierna op hoofdlijnen een idee voor een leerlijn geschetst. Dit is enerzijds bedoeld om de betekenisvraag te beantwoorden, en dient anderzijds als 'praatplaat' voor een daadwerkelijke procesinitiatie om gezamenlijk met alle betrokken instituten een doorlopende leerlijn te ontwikkelen; juist dat proces borgt afstemming, brengt expertise bij elkaar en stimuleert synergie.³¹ Welke vorm een doorlopende leerlijn ook aanneemt, het is van belang om op het juiste niveau centrale regie te organiseren en te voorkomen dat functieroulatie het ontwikkelproces hindert.

Een concept

De basis voor een doorlopende leerlijn is een herkenbare kern met groeivolumes en onderlinge

Dilemmatraining voor cadetten in de Koepelgevangenis in Breda

29 J.A. Bode, 'Cadetten naar de gevangenis', *Defensiekrant* 16, 30 april 2021. Zie: https://magazines.defensie.nl/defensiekrant/2021/16/01_dilemmatraining_16.

30 Dat blijkt uit verzoeken die binnenkomen bij de COID.

31 Het is van belang om te benadrukken dat de auteur puur een voorbeeld schetst op basis van zijn analyse. Een gedetailleerd en goed doordachte leerlijn kan alleen effectief worden ontwikkeld in samenwerking met alle betrokken instituten en de getoonde keuzes zouden ook op een andere manier kunnen worden ingevuld.

afstemming. Een leerlijn biedt een didactische kapstok en maakt onderling communiceren over de inhoud gemakkelijker. Ook het overbrengen van het hoe en waarom richting de doelgroep is daarmee gediend, net als afstemming met overig onderwijs.

Die herkenbare kern zou de morele competentie kunnen zijn, zoals die nu onder andere in de VME en MDV wordt gehanteerd en ook is verwoord in de CDS-aanwijzing 700/1:

- (1) bewust worden van de eigen, persoonlijke waarden en de waarden van anderen;
- (2) in staat zijn om de morele dimensie van een situatie te herkennen en kunnen zien welke waarden op het spel staan, en overtreden of geschonden dreigen te worden;
- (3) kunnen oordelen over een morele vraag of dilemma;
- (4) over dit oordeel kunnen communiceren;
- (5) willen en kunnen handelen naar dit oordeel op een moreel verantwoorde manier;
- (6) verantwoording af willen en kunnen leggen aan jezelf en anderen.³²

Tijdens de initiële opleiding is een basis op het gebied van ethiek essentieel. In een periode van vorming tot militair is de toekomstige officier op zoek naar het gedrag dat van hem of haar wordt verwacht: de zogeheten normatieve organisatiekaders. Functioneel gericht ethiekonderwijs op basis van de gedragscode en een ethisch bewustwordingsmodel passen daar het beste bij.

Later in de initiële opleiding kan een aspirationele module bijdragen aan de ontwikkeling van een moreel kritische houding, gerelateerd aan de morele competentie. Het huidige bachelorvak Militair Leiderschap en Ethiek (MLE) kan daar een basis voor bieden, vanwege zijn uitgebreide aandacht voor ethiek, de academische insteek en de interactieve werkvormen.

Naast de initiële opleiding is het essentieel om regelmatig ethiekonderwijs op te nemen in de loopbaan. Ruim voor aanvang MDV moet worden voorzien in retentie en morele intervisie (rang kapitein). Het gat van gemiddeld tien jaar tussen initiële opleiding en MDV is namelijk te groot om te kunnen spreken van een doorlopend

effect. Een retentie- en intervisiemodule kan kleinschalig en per afdeling worden uitgevoerd en heeft als doel het aangeleerde in de opleiding te versterken met (elkaars) persoonlijke ervaringen, gekoppeld aan de zes stappen van morele competentie.

Zowel de MDV, HDV als de Top Defensie Vorming (TDV) zouden kunnen bestaan uit meerdaagse modules die zich vooral richten op leerbehoeften en dilemma's van de cursisten die op dat niveau actueel zijn. Terugkerende dilemmatraining aan de hand van het socratisch gesprek is aan te bevelen. Daarnaast kan verdieping worden aangebracht op basis van morele thema's afgeleid uit de functiegebieden en niveaus van cursisten.

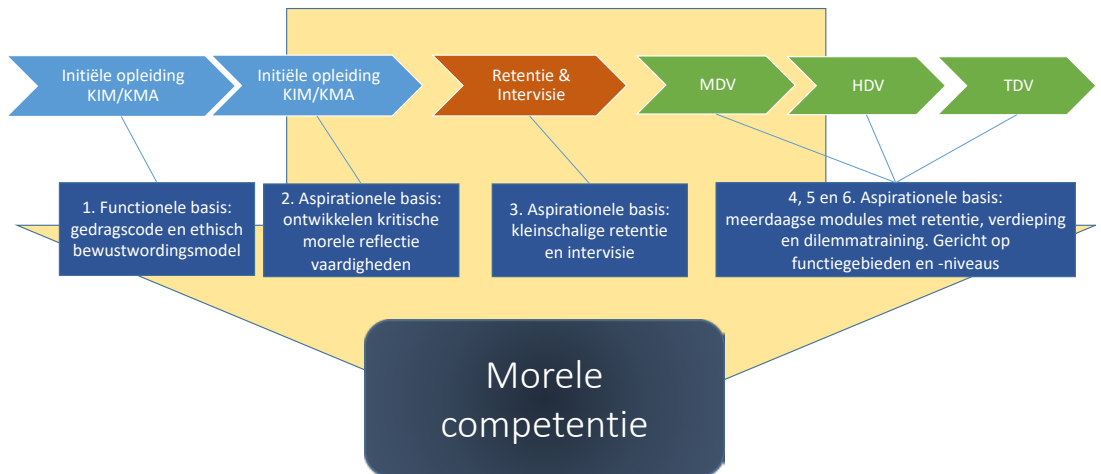
De missiegerichte opleidingen moeten ook zijn afgestemd op de doorlopende leerlijn, maar de missiecontext, cultuur en mogelijke morele frictie moeten hierin centraal staan. Dit kan wel gekoppeld worden aan de morele competentie, zoals het nu ook voor een deel is ingevuld.

In aanvulling op de leerlijn kan een versterkende werking uitgaan van vraag-gestuurde intervisie. Dit kan helpen bij het omgaan met morele dilemma's of vraagstukken die niet kunnen wachten en waar het delen van inzichten en ervaringen kan ondersteunen bij het nemen van een moreel verantwoord besluit. Zowel het COID, de FMW als het IDL kan een rol spelen in het faciliteren van deze intervisiemomenten. Intervisie kan thema- en/of afdelingsgericht worden uitgevoerd.

Afsluitend verdient het de aanbeveling om in aanvulling op een leerlijn operationele eenheden te ondersteunen bij het ontwikkelen van praktijkgerichte simulatie. Dergelijke dilemmatrainingen zijn relatief makkelijk in staande oefenconcepten te integreren. Ook kan moreel leren in het operationele proces worden ver-

32 J. Bosch en E.M. Wortel, 'Versterking van de morele competentie', 471-486; E.M. van Baarle et al, 'What Sticks? The Evaluation of a Train-the-Trainer Course in Military Ethics and its Perceived Outcomes', *Journal of Military Ethics* 16 (2017) (1/2) 56-77; E.M. van Baarle, *Ethics education in the military* (Breda, Multimedia NLDA, 2018). Zie: <https://faculteitmilitairewetenschappen.nl/file/download/b1f2110b-796a-4900-8163-b574ad998e40/Proefschrift%20Eva%20van%20Baarle.pdf>.

Concept doorlopende leerlijn ethiekonderwijs officieren

Figuur 1 Conceptsuggestie doorlopende leerlijn, bedoeld om daadwerkelijk ontwerpproces te initiëren

sterkt door naast operationele (de)briefings periodiek dialoog te voeren over ervaren dilemma's.

Slot

Dit artikel agendeert de noodzaak van een doorlopende leerlijn ethiekonderwijs voor officieren. De weergegeven onderzoeksresultaten benadrukken de complexe en dynamische ethiek-onderwijssetting. Een variëteit en versnippering aan verantwoordelijkheden, mandaten, taken en rollen maken dat ethiekonderwijs voor officieren weinig consistentie en geen coherentie vertoont. Een bepaalde inconsistentie is niet verkeerd, want die kan bijdragen aan perspectiefverbreding, maar de versnippering in taken, rollen en verantwoordelijkheden maakt effectieve afstemming hierover lastig.

Alle docenten en instructeurs bevestigen de afwezigheid van een doorlopende leerlijn ethiek, terwijl zij die wel noodzakelijk achten. Bovendien is er behoefte aan meer centrale regie op basis van één doorlopende leerlijn.

Dit artikel heeft inzicht gegeven in vijf thema's die fundamenteel zijn voor het ontwerpen van ethiekonderwijs: doel, basis, inhoud, door wie, en hoe, en de mogelijkheden per thema tot aansluiting en afstemming. Daarnaast is een aanzet gegeven tot het schetsen van een mogelijke basis voor een doorlopende leerlijn. Die aanzet is instrumenteel in te zetten en kan aanzetten tot gezamenlijke integrale ontwikkeling, implementatie en evaluatie door alle betrokken instituten.

Gelukkig staan de ontwikkelingen niet stil. Recent is de COID samen met de FMW gestart met het ontwikkelen van een 'raamwerk morele competentie' (een raamwerk dat de inhoud en ontwikkeling van de morele competentie voor al het defensiepersoneel moet beschrijven). Dit initiatief, dat zich nog in de oriënterende fase bevindt, sluit goed aan bij de behoefte vanuit de scholen en praktijk en is een goede uitgangspositie om te komen tot een gezamenlijk ontworpen doorlopende leerlijn morele competentie. Uiteindelijk niet alleen voor officieren, maar voor de gehele Defensieorganisatie. ■

MEDEDELING KVBK

Algemene ledenvergadering en lezing 'IED's: geen dreiging meer?' 22 juni Den Haag

De jaarlijkse algemene ledenvergadering van de KVBK zal plaatsvinden op 22 juni om 16.00 uur in Den Haag. Leden ontvangen de stukken voor de vergadering na aanmelding. Ze zijn tevens via e-mail op te vragen bij de secretaris: secretaris@kvbk.nl.

Aansluitend aan de algemene ledenvergadering vindt er een lezing plaats over de dreiging van geïmproviseerde aanslagmiddelen en de rol die deze spelen in huidige en toekomstige conflicten. Expertise met IED's bleek in onder meer Syrië, Irak, Libië en Mali noodzakelijk om daar op te kunnen optreden. Met de veranderende geopolitieke situatie en een hernieuwde focus op het voeren van het grootschalig conflict tegen een reguliere tegenstander lijkt de relevantie van Counter-IED sterk te zijn afgenomen. Maar is dat echt wel zo?

Locatie

Universiteit Leiden,
Campus Wijnhaven
(Turfmarkt 99 Den Haag)

Programma

15.45 uur	ontvangst algemene ledenvergadering
16.00 uur	aanvang vergadering
16.45 uur	ontvangst lezing
17.00 uur	aanvang lezing
18.30 uur	einde lezing, aanvang borrel
19.30 uur	einde borrel

FOTO MCD GERREN VAN ES

Informatie en aanmelden

Scan voor meer informatie en aanmelding de QR-code of ga naar www.kvbk.nl.

'Size matters'

Lieutenant General Nico Tak talks about NATO and security in Europe

Han Bouwmeester and Maarten Katsman

1 German-Netherlands Corps (1GNC) is the Land Component Command HQ of the NATO Response Force (NRF), the Alliance's rapid reaction force, in 2023. What does it take for a headquarters to fulfil this role? And what are the challenges lying ahead for the NRF against the backdrop of the war in Ukraine? Lieutenant General Nico Tak, Commander of 1GNC and NRF land forces, spoke about these issues with the Militaire Spectator. 'Scale, mass, and size matter again', he says. 'War in Europe cannot be prevented with battalion-sized units, the continent cannot be kept safe that way.'

The NRF was founded in 2002 with the overarching purpose of being able to provide a rapid military response, including collective

defence purposes and other crisis-response operations, to an imminent crisis. The joint response force is based on an annual rotation

system for which NATO allies provide land, air, maritime and/or special operations forces for a period of twelve months. NATO states: 'As units rotate through the NRF, the associated high standards, concepts and technologies are gradually spread throughout the Alliance, thereby fulfilling one of the key purposes of the NATO Response Force – the further transformation of Allied forces.'¹

Certification

Raising and meeting high standards also applies to the HQ that commands (components of) the NRF. Before assuming command, an HQ must be declared 'combat ready.' Exercises Steadfast Cobalt and Steadfast Jupiter 2022 were 1GNC's preparatory exercises for the NRF. Steadfast Cobalt specifically aimed at interoperability of C4ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance). Steadfast Jupiter, on the other hand, exercised the execution of operations. Lt Gen Tak: 'The multinational character of the NRF and related exercises brings out the best in the staffs. When working together with personnel from all those allies, you really don't want to drop the ball.' Steadfast Jupiter was the certification exercise in Stavanger, and during 1GNC's year of command the HQ participates in several larger and smaller exercises to keep its capabilities at the desired level on all fronts.

'Our notice to move is an important factor for the NRF. At the moment we deploy to Sardinia (this was scheduled some time in advance, ed.). Deployment includes a spearhead battalion, an initial command element and most of the communications units. This latter part is intentionally "oversized", because I want to prove that we can get all the command & control elements in place within the required timeframe.'

*Lieutenant General Nico Tak, Commander
1GNC and NRF Land Component*

PHOTO 1GNC

Lt Gen Tak emphatically tweaked the exercises for 1GNC as the NRF's Land Component: 'NATO in general is a champion in making plans, but we need to switch to warfighting again. It was my intention to create some challenges for the exercise, so I set four conditions for the scenarios. First, 1GNC would enter a conflict that was already well underway after the fighting erupted. Second, the enemy had already made some gains in the scenario and we had to figure out how to turn the tide and reclaim the initiative. Third, we had to operate without air superiority, and last, my focus was on our rear area, to make that central to our plans.' This approach paid off, and Tak introduced some other adjustments as well: 'We raised the ceiling for air operations by land forces (missile artillery, helicopters, ed.) to more than 20,000 feet. That way, air forces have to request permission before using the air space for their operations, instead of the other way around. This approach dramatically decreased targeting times from hours to mere minutes. When enemy units move and reveal themselves, they will be taken out almost immediately by coordinated artillery, helicopters and fast close air support. This only works, however, when we as the Land Component become trusted partners of NATO's Air Component and that requires a lot of time and exercises, but both the Land and Air Component will improve as a result.'

'NRF as a strategic reserve force'

The overall command of the NRF falls under NATO's SACEUR, the Supreme Allied Commander Europe, which post is currently filled by U.S. Army General Christopher Cavoli. Operational command of the NRF alternates every year between the Allied Joint Force Commands in Brunssum, the Netherlands, and Naples, Italy. This year it is Italy's turn, so Lieutenant General Tak reports to JFC Naples' Commander Admiral Stuart Munch (U.S. Navy).

1 'NATO Response Force', see: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49755.htm.

French NRF Forces deployed to Romania in 2022. It was the first time in its history the NRF had been activated for defensive purposes. Readiness and a short notice to move are key in the NRF's deterrence value

From the 1990s onwards, NATO's core task of collective defence was pushed to the background. For example, the NRF (or elements thereof) as 'first responder to any emergency' was deployed to assist in protecting the 2004 Summer Olympics in Athens, Greece, and to support the Afghan presidential elections in September of that same year. The NRF has also been used in disaster relief, including in assisting the US in the aftermath of hurricane Katrina in 2005.

Russia's invasion of Ukraine is a geo-political game changer. After the illegal annexation of Crimea in 2014, NATO already reacted by 'enhancing' the NRF and by setting up a Very High Readiness Joint Task Force (VJTF), ready to move within three to five days. Then, in February 2022, high-readiness elements of the NRF were deployed for the first time in a deterrence and defence role following Russia's full-scale assault on Ukraine. Tak: 'The NRF currently functions as a kind of strategic reserve for SACEUR. Individual nations contribute units

to strengthen NATO's eastern flank, which is a good thing, but the NRF can do so much more and provides more options.' Especially the Land Component of the response force makes a difference, according to Tak: 'Land units can physically control an area. That makes a real statement to any potential adversary.'

The enhanced NRF consists of three layers. The above-mentioned VJTF, with a two-day notice to move, is technically a brigade 'plus'. However, 'in practice it is more like a division, because at the moment it comprises 14,000 personnel', Tak explains. After the VJTF has deployed, it can be reinforced by the Initial Follow-On Forces Group (IFFG), jointly formed by two multinational brigades. Both the VJTF and IFFG units are stationed in their home countries. 'The IFFG units are the VJTF stand-up and stand-down units', Tak clarifies, 'so they are the units training for their VJTF rotation in the next year and the ones that have just finished their rotation, respectively.' Tak continues: 'The reaction time of the IFFG used to be 30 days for

one brigade and 45 for the other, but that has been reduced for both.’ The third layer are the Follow-On Forces, which have to be ‘force-generated, as soon as the responsible nations can provide them.’ Tak insists that ‘these are significant units, like HIMARS battalions (mobile rocket artillery, ed.) and aviation brigades.’

In Tak’s view, readiness is key here, and, ‘SACEUR has the ability to increase the readiness level, the notice to move, for all three layers. Especially when the third layer follows the first two in a shorter timeframe, SACEUR can bring a really significant force to the field.’

‘Scale, scale, scale’

Increasing interoperability between NATO allies is one of the key tasks of the NRF. However, ‘because we have had a long period of out-of-area operations and wars of choice, there was no need to operate in large-scale units, let alone in multinational ones. This has had a detrimental effect on interoperability compared to the situation in the 1980s when the Cold War was still ongoing’, according to Tak. Now, he says, there is a movement back to ‘NATO-assigned or dedicated forces. NATO’s Regional Plans will be the most important means to defend Europe. Who does what and where, and with what kind of assets? When we bring that connection back between threats, plans, and the required assets, interoperability will automatically get a boost. In fact, in the case of Germany and the Netherlands we may arrive at a situation of interchangeability, where both countries will procure the same equipment.’

Tak refers to SACEUR General Cavoli, who earlier this year in Sweden stressed the significance of NATO’s updated Regional Plans as well. In his speech, Cavoli also alluded to the implications of the war in Ukraine for the type of militaries NATO countries need. One of the most important factors to take into account is, according to Cavoli, ‘Scale. Scale, scale, scale, scale. The magnitude of this war is incredible. The Ukrainians have 37 front line brigades, 37. Plus dozens more territorial brigades. The

Russians have lost almost 2,000 tanks, the Russians alone 2,000 tanks, lost (...). The scale of this war is out of proportion with all of our recent thinking but it is real and we must contend with it.’²

‘Size matters again’, adds Tak. The deterrence role of the NRF becomes apparent in this regard: ‘War in Europe cannot be prevented with battalion-sized units and the continent simply cannot be kept safe that way. SACEUR plans with army corps. Wars often last longer than anticipated, so it is not just a question of having enough initial forces. Regeneration is a very important factor’, says Tak, ‘not only when a war has already started, but also before it has.’ The ability to regenerate becomes a factor for credible deterrence, and this is something NATO’s new member Finland excels in. Tak: ‘When, like the Fins and the Norwegians, you are able to continuously increase your force generation, to be able to scale up, to create a total defence mindset as a society, it becomes less and less attractive for an opponent to try a land grab. It will simply cost too much.’

Whereas Norway and Finland have highly resilient societies, this is not necessarily the case for all members of the Alliance. In the case of the Netherlands, resilience is not a foreign concept, but Dutch society has to embrace this concept again because the stakes are high, argues Tak. ‘The Netherlands is one of the most important gateways to Europe, also for military logistics. It doesn’t take rocket science to conclude that Dutch infrastructure and institutions are high on the target list if and when a wider war breaks out. We must be prepared for such a contingency.’ History provides some valuable lessons because during the Cold War there were several initiatives in the Netherlands that would improve resilience in case of war. ‘Military representatives were placed at train stations, to ensure optimal military movement’, explains Tak. ‘Requisition of civilian materiel was well-regulated.

2 NATO SACEUR Cavoli, ‘Remarks at Rikskonferensen, Sälen, Sweden’, 9 January 2023. See: <https://shape.nato.int/saceur/saceur-cavoli-remarks-at-rikskonferensen--salen--sweden>.

A German Leopard 2 tank exercises in Lithuania. In armed conflicts, 'size matters again'

Emergency bridges were available to enable allied forces to cross important rivers. Designated units were in place to aid and support civilians. We could draw on that experience to rediscover what is needed.' Recently the Dutch government has published a new security strategy, and 'that is a good starting point', says Tak, because 'it integrates domestic and foreign security. They are related and cannot be addressed separately. It also shows that the security establishment is on the right path, but there is still a long way to go.'

Overall, 'warfighting' and 'winning wars' must return to the vocabulary across the Atlantic Alliance. Tak: 'With the wars of choice of recent decades the concept of winning a war has changed. The bulk of Western military personnel is not used to large-scale conflicts anymore. But when the bullets start flying around, regular soldiers are the first to realize what it means to win or lose in a full-scale war. They might have to pay the highest price. Survival on the battlefield is not enough, we need to win! That mindset, that we have a way of life that is worth fighting for, must also be adopted by society as a whole, at all decision-making levels.'

A failure in deterrence?

As stated above, the NRF has been deployed for deterrence purposes for the very first time in its twenty-year existence after Russia's invasion in February 2022. What went wrong with NATO's deterrence posture vis-à-vis Russia? Do the opposing sides still understand each other's signals? 'Western collective deterrence failed during and after Russia's 2014 annexation of Crimea', states Tak. 'From a Russian viewpoint, that was a successful military intervention. Then, in 2015, its military intervention in Syria also generated favourable results for Russia. Syrian President Assad was widely expected to be ousted, but the Russian military secured his position. Again, from a Russian perspective the military instrument of power was used successfully.'

Despite a forceful American and British response to Crimea, the West appeared weak in Russian eyes. 'And to the Russian elite', says Tak, 'weakness is an invitation, or even a provocation, to be exploited. As opposed to the Western way of cooperation and trying to find common ground, they reason within a zero-sum framework. The Russian reality is far removed from our values.'

There are some obstacles conceivable with regard to deterrence and the NRF. NATO currently counts 31 members and the NRF can only be deployed when all those 31 allies have reached consensus. What is general Tak's experience with this political dimension? 'Actually, the North Atlantic Council, NATO's political governing body, responded surprisingly quickly that morning in February 2022. Within a few hours, they had reached consensus about its response. That kind of cohesion may have been unexpected at that moment, but it persists to this day.'

Another challenge for deployment of the NRF could be the national barriers regarding military movement through Europe. After all, when the Land Component is activated, many units and their equipment must be transported from their home countries to the conflict theatre. Again, however, the war in Ukraine was a catalyst for a swift response. 'When you look at the amount and kind of equipment that has been moved

from West to East', explains Tak, 'it becomes obvious that bureaucratic limitations can quickly be overcome in times of crisis.' Still, when faced with large-scale movements when the NRF has been activated, challenges remain. Therefore 'We should practise this logistical process, including working with host nations. NATO is slowly working on exercises on scale, and those will come at some costs. It is the price of doing business, so to speak.'

Finally, Lieutenant General Tak also makes it clear that in its role as the NRF Land Component, HQ 1GNC is not only looking at a possible Russian scenario. 'A lot is happening at the borders of the NATO area, which is why we also follow developments in the Balkans, North Africa and the Middle East. NATO must remain vigilant and deter as credibly as possible to prevent conflicts from spilling over into our territory. 1GNC and the Dutch armed forces contribute strongly to this, and we can all be proud of that!' ■

PHOTO 1GNC

Lieutenant General Tak and other NATO military personnel

Defensiegeheimen en een aandachtzoekende snotaap

Jaus Müller

Een lek van militaire informatie is vaak een goudmijn voor journalisten en tegelijk een ramp voor militairen. Het meest recente megalek uit de Verenigde Staten, vermoedelijk veroorzaakt door de 21-jarige Airman First Class Jack Teixeira, is echter een geval op zich: het kent eigenlijk alleen maar verliezers.

De schade van het lekken van gevoelige informatie door Teixeira is op alle niveaus zichtbaar. Op tactisch niveau lekte informatie uit over troependisposities, met daarbij hele specifieke informatie over de status van Oekraïense eenheden. Een van de uitgelekte slides onthulde bijvoorbeeld dat het Oekraïense 10e legerkorps waarschijnlijk de leiding zal nemen in het lang verwachte Oekraïense tegenoffensief, waarmee het hoofdkwartier van dit korps een wel erg voor de hand liggend doelwit van de Russen is geworden.¹ Op operationeel niveau laten de documenten wel eng precies weten op welk moment de voorraad Oekraïense grondlucht-raketten de bodem heeft bereikt, en wanneer Oekraïne op dit punt dus een culminatiepunt zou bereiken. Militair-strategisch legt het lek de omvang van de westerse wapenleveranties bloot: welke landen leveren, en hoe worden partnerlanden

overgehaald om via omwegen alsnog granaten voor de strijd op te hoesten.

Op de een of andere manier lijkt de VS ook diep door te dringen tot de Russische defensie-organisatie. Alleen daarom al is de schade niet te overzien: Russische spionnen, generaals en hoge ambtenaren zullen nu waarschijnlijk beschermende maatregelen nemen, zoals het wijzigen van hun communicatiemethoden. Informatiestromen drogen hierdoor op. Het gevolg hiervan is een verzwakte informatiepositie van het Westen ten aanzien van Rusland: precies wat je niet moet willen, midden in een conflict.

De hele kwalijke affaire zet aan tot nadenken over het belang van geheimhouding en de mogelijke gevolgen van het delen van gevoelige informatie. Waarom zou iemand als Teixeira, die in april door de FBI werd opgepakt, besluiten staatsgeheimen te lekken?

Het klinkt misschien wat rebels, maar er zijn historische voorbeelden waarvan ik denk: ik snap wel waarom je die ene journalist in een parkeergarage die stapel geheime stukken overhandigt. Een goed voorbeeld is de zaak van de Pentagon Papers. In 1971 lekte militair analist Daniel Ellsberg, een medewerker van RAND Corporation die vanuit deze militaire denktank bij het Pentagon was gedetacheerd, een groot aantal geheime documenten over de Vietnamoorlog naar de pers. Deze documenten onthulden de ware omvang van de Amerikaanse betrokkenheid bij de oorlog en de vele leugens die de regering vertelde om deze betrokkenheid te rechtvaardigen. De publicatie

- 1 'A leak of files is one of America's worst intelligence breaches in a decade', *The Economist*, 10 april 2023.
- 2 Theodore Dalrymple, 'What's Really Wrong with WikiLeaks. The dissolution of privacy is a fundamental aim of totalitarianism', *City Journal*, 2 december 2010.
- 3 Ibidem.
- 4 David Mack, 'The Suspected Military Documents Leaker Was Caught Partly Because He Searched The Word 'Leak'', *BuzzFeed.News*, 14 april 2023.
- 5 Aric Toler e.a., 'The Airman Who Gave Gamers a Real Taste of War', *The New York Times*, 13 april 2023.

leidde tot een nationaal schandaal en had verstrekking gevolgen. Ellsberg lekte deze documenten omdat hij last kreeg van zijn geweten: hij had door dat de Amerikaanse overheid het publiek stelselmatig voorloog over Vietnam. Kijkend naar Ellsberg, slaat mijn ethische kompas zeker niet op tilt. Met het oog op het verdedigen van een gezonde democratie kan ik een heel eind meekomen in Ellsbergs beweegredenen.

Ook in de Nederlandse defensieorganisatie hebben we klokkenluiders gekend die hun geweten volgden en naar buiten traden – al was de aanleiding en omvang van het lekken op geen enkele manier te vergelijken met de Pentagon Papers. Het bekendst is misschien de klokkenluider Fred Spijkers, die onthulde dat Defensie in de jaren tachtig ondeugdelijke mijnen gebruikte, wat leidde tot de dood van een instructeur. Spijkers werd ontslagen en een jarenlange strijd met Defensie volgde. In 2010 stelde de rechter Spijkers in het gelijk. Spijkers kreeg een schadevergoeding van 1,6 miljoen euro en een koninklijke onderscheiding. Spijkers zag onrecht en stelde dit aan de kaak. Hulde voor deze ex-collega.

Laat duidelijk zijn dat dit allerm minst een pleidooi is om alle staatsgeheime informatie zomaar vrij te geven. Defensie kan niet zonder geheimen. Niet omdat het zo graag geheimzinnig wil doen. Ook niet omdat het van alles te verbergen zou hebben wat het daglicht niet kan verdragen, maar simpelweg omdat geheimhouding aan de basis ligt van elk militaire planning. Het bizarre idee dat alles maar openbaar moet zijn, zoals bijvoorbeeld WikiLeaks sinds 2010 propageert, is volgens mij dan ook volkomen onwerkbaar.

De conservatieve filosoof Theodore Dalrymple hield in datzelfde jaar een vurig pleidooi voor geheimhouding, juist omdat dit een vitale democratie ten goede komt. Zijn woorden zijn nog steeds actueel: 'Far from making for a more open world, it could make for a much more closed one. Secrecy, or rather the possibility of secrecy, is not the enemy but the precondition of frankness'.² Als alles altijd maar openbaar is, betoogt Dalrymple, dan scheidt dat een

Een moedige strijd voor vrijheid in Oekraïne is in gevaar gebracht

samenleving waarbij informatie en ideeën juist *niet* meer worden gedeeld omdat niemand nog weet bij wie deze informatie terecht komt: '(...) people will be increasingly unwilling to express themselves openly in case what they say is taken down by their interlocutor and used in evidence against them, not necessarily by the interlocutor himself. This could happen not in the official sphere alone, but also in the private sphere, which it works to destroy. An Iron Curtain could descend, not just on Eastern Europe, but over the whole world',³ waren Dalrymple haast profetische woorden in 2010.

Terug naar Jack Teixeira. Wat waren zijn beweegredenen om vertrouwelijke informatie te openbaren via een game-website? Was het een democratische correctie? Was het gewetenswroeging? Wilde hij net als Daniel Ellsberg met zijn Pentagon Papers het grote publiek informeren over een of andere grote *coverup*? Of kwam het voort uit het najagen van een geradicaliseerde ideologie van ultieme transparantie, à la Wikileaks? Nee, zijn beweegredenen zijn veel persoonlijker, en eigenlijk wel een treurig teken van deze tijd: Teixeira zocht vooral erkenning in zijn kleine kringetje game-vrienden. Hij lekte om indruk te maken.⁴ Vervolgens leefden de documenten een eigen leven op internet.⁵

Zo diep zijn we dus gezonken: van lekken om de democratie een dienst te bewijzen (Daniel Ellsberg in 1971) en een doorgeslagen concept van transparantie (Wikileaks in 2010) naar het lekken van staatsgeheimen enkel en alleen om gezien te willen worden. Teixeira bewijst verder niemand een dienst. Zijn lekken is het verhaal van hoe een aandachtzoekende snottaap een moedige strijd voor vrijheid en soevereiniteit in Oekraïne juist in gevaar brengt. Zijn lekken heeft niets met zuivere idealen als openheid of democratie te maken, maar alles met een nauwelijks verholten narcisme. ■

Het monsterschip

Maarten Tromp en de Armada van 1639

Door Luc Panhuysen

Amsterdam (Atlas Contact) 2022

320 blz.

ISBN 9789045040714

€ 29,99

Luc Panhuysen voert de lezer in zijn boek *Het monsterschip* terug naar het absolute hoogtepunt in de glorierijke carrière van luitenant-admiraal Maarten Harpertszoon Tromp: de Slag bij Duins in 1639. Deze zeeslag in de laatste fase van de Tachtigjarige Oorlog vond plaats bij de rede van Duins, een ankerplaats voor de Engelse kust tussen Dover en Ramsgate. Tegenover een indrukwekkende Spaanse Armada (niet te verwarren met de bekendste Armada uit 1588) plaatste Tromp zijn monsterschip, een verwijzing naar het mythische zeemonster uit de Bijbel. Tromp gebruikte het als beeldspraak om van zijn vloot een eenheid te smeden zodat het samenstel van schepen krachtiger en vaardiger in het zeegevecht zou zijn dan de Spanjaarden van wie de galjoenen stuk voor stuk sterker waren dan de Nederlandse schepen.

Spanjaarden en Duinkerker kapers

Het monsterschip bestaat uit vijf hoofdstukken. De eerste vier hoofdstukken vormen – om een passende beeldspraak te gebruiken – de inleidende beschietingen voor het laatste hoofdstuk, dat de eigenlijke zeeslag behandelt. Panhuysen begint door de geopolitieke situatie te schetsen. De Tachtigjarige Oorlog

was in een beslissende fase beland. De gevechtshandelingen waren in 1621 hervat na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand. De krijgskansen keerden voortdurend, maar kregen een voor de Republiek gunstige wending toen het Frankrijk van kardinaal Richelieu haar een bondgenootschap aanbood. Dat betekende tevens een afsluiting van de zogeheten Spaanse Weg, de landroute vanuit Noord-Italië langs de oostgrens van Frankrijk via Luxemburg en de Nederlanden, waarlangs Spanje zijn troepen aanvoerde voor de strijd tegen de Republiek. Doordat Spanje vrede sloot met Engeland werd de route over zee naar Vlaanderen ineens weer een levensvatbaarder alternatief. Zie daar de eerste helft van Tromps opdracht: het tegenhouden van een Spaanse Armada met aan boord zo'n vijfduizend soldaten. De vloot die hij daarvoor van de Staten-Generaal beschikbaar kreeg gesteld was bedroevend zwak en niet omvangrijk genoeg voor deze opdracht. Tot overmaat van ramp werd Tromp met nog een opdracht opgescheept: een einde maken aan het kapersnest Duinkerken. De Duinkerker kapers vormden al jaren een ware plaag voor de Nederlandse handelsvaart en visserijvloot. De oplossing voor

Tromps dilemma hoe met twaalf schepen beide opdrachten uit te voeren lag voor de hand: versterking van de vloot. Hierin lag het probleem dat de Republiek gedurende haar hele bestaan zou tergen.

Klassiek dilemma

Het klassieke dilemma van niet-insulaire *seapowers*: hoe houd je je vloot op peil terwijl je tegelijkertijd je landgrenzen moet verdedigen? In de Republiek vormde dit de tegenstelling tussen de zeeprovincies Friesland, Zeeland en met name het machtige Holland en de landprovincies. Die laatste werden doorkruist door de elkaar bevechtende legers. Logisch dus dat deze gewesten hun prioriteit legden bij investeringen in het leger en vaste verdedigingswerken. Ze waren ook nodig voor de zeeprovincies om, zoals Panhuysen dat mooi formuleert, te dienen 'als stootkussen tegen de machtige vijand' (blz. 70). Binnen dit krachtenveld probeerde Tromp bij stadhouder Frederik Hendrik en de Staten-Generaal het belang van versterking van de vloot uit te leggen teneinde het noodzakelijke geld los te krijgen (men kan hier een parallel met het heden in zien). Panhuysen illustreert dit levendig waardoor de lezer bijna het gevoel krijgt dat Tromp zich meer onderweg naar en in Den Haag bevond dan aan boord van zijn vlaggenschip. Hoe dan ook, Tromp koos uiteindelijk zee om de Duinkerkers klein te krijgen. Deze vermeden uiteraard een gevecht op open zee met een vijandelijke oorlogsvloot en dus restte Tromp niets anders dan met zijn vloot tussen de gevaarlijke zandbanken voor Duinkerken een blokkade van het kapersnest in te stellen, onderwijl in afwachting zijnde van de Armada. Toen die uiteindelijk ten

tonele verscheen volgde een hevig gevecht, waarna een buitengewoon zonderlinge en complexe situatie ontstond. De aangeslagen Spanjaarden zochten een veilig heenkomen op de rede van Duins, op de voet gevolgd door Tromp, die daar ook zijn ankers liet zakken. Beide opponenten werden op de rede van elkaar gescheiden door de Engelse admiraal Pennington die de Engelse rechten en neutraliteit waarborgde. Zijn koning, Karel I, speelde een sluw diplomatiek spel waarbij hij beide partijen zo veel mogelijk tegen elkaar uitspeelde om er zelf beter van te worden. Onderwijl was het ook tot de Staten-Generaal doorgedrongen dat versterking van de vloot nodig was en stuurde die elk schip dat enige gevechtswaarde had naar Tromp. Uiteindelijk barstte de bom en viel Tromp aan. Ook hier, in de beschrijving van de zeeslag, excelleert Panhuysen in zijn levendige beschrijving, waardoor de lezer zich bij tijden midden in de zeeslag waant. De slag eindigde in een totale overwinning voor Tromp. De Spaanse vloot was op twaalf schepen na totaal vernietigd: op de kust gedreven, gezonken, verbrand of prijsgemaakt. Desalniettemin waren de Spanjaarden er – mede door het dubbelspel van Karel I – in geslaagd een aanzienlijk aantal van de

meegebrachte troepen toch in Vlaanderen aan land te brengen. Bovendien was Duinkerken nog steeds niet uitgeschakeld als basis voor de kapers.

Biografieën

Heeft Panhuysen met *Het monster-schip* nieuwe feiten aan het licht gebracht? Nee, dat kan men niet zeggen. Johanna K. Oudendijk wijst bijvoorbeeld in haar biografie van Tromp uit 1942 al op de overwinning van een vloot van de West-Indische Compagnie in Zuid-Amerikaanse wateren op een tweede Spaanse vloot, drie maanden later, welke gebeurtenis tezamen met de uitkomst van de zeeslag bij Duins het einde van de Spaanse zeeheerschappij betekende. Tezamen met opstanden in Catalonië en Portugal waren dit gebeurtenissen waar Spanje zich niet meer van zou herstellen, een conclusie die ook de meer recente biografen van Tromp, zoals Anne Doedens en Liek Mulder in hun werk uit 1989, Ronald Prud'homme van Reine in zijn dubbelbiografie over Tromp en zijn zoon Cornelis uit 2001 en Graddy Boven in zijn biografie uit 2010, trokken. Ook in Panhuysens beschrijving van de gevechtshandelingen gedurende de slag en zijn voorspel kan niets nieuws

ontdekt worden. Het gebruik van de kiellinie als nieuwe tactische innovatie wordt alom, hier en daar zonder nuance, aan Tromp toegeschreven. En voor een nog meer diepgaande beschrijving van de Slag bij Duins houdt het werk van M.G. Boer uit 1941, *Tromp en de Armada van 1639*, nog verrassend goed stand. Wel weet Panhuysen, meer nog dan anderen, de grootsheid van Tromp sprekend naar voren te brengen. De bescheiden man, die als vlootvoogd hart voor zijn manschappen had en van zijn officieren een team wist te maken. Verder ligt de waarde van het boek van Panhuysen erin dat hij op zeer toegankelijke wijze niet alleen het leven aan boord, het varen en vechten, maar ook dat aan de wal, waar alles ondersteund werd, treffend weet te beschrijven. Daarbij weet hij ook het verhaal op de juiste momenten in de overkoepelende internationale en nationale politieke ontwikkelingen te plaatsen. Hij doet dit met zijn inmiddels bekend vlotpen, die het boek zeer prettig leesbaar maakt. Kortom, zowel de geïnteresseerde lezer zonder voorkennis als de *buff*, die met de materie al meer bekend is, komt aan zijn trekken. ■

Erik Meijer, promovendus Universiteit van Amsterdam

SCRIPTIEPRIJS VID

De Vereniging Informatici Defensie roept op tot het inzenden van bachelor- of masterscripties of wetenschappelijke artikelen voor de jaarlijkse René Olthuisprijs.

De scripties of artikelen moeten gaan over informatiemanagement, informatievoorziening of informatietechnologie bij of voor Defensie.

Inzenden kan tot 1 oktober via het e-mailadres secretaris.vid@mindef.nl. Alle defensiemedewerkers kunnen deelnemen. Meer informatie is te vinden op de website www.vidonline.nl of op intranet.

‘Diepgaande studie krijgsgeschiedenis voor ieder officier noodzakelijk’

FOTO BEELDBANK NIMH, MICHAEL HORRÉE

Leren over krijgsgeschiedenis tijdens een trip naar het Hürtgenwald

De krijgsgeschiedenis toont ons hoe onder de moeilijke omstandigheden van de strijd de mens en de aanvoerder op die moeilijkheden reageert. Dat leert men niet in tijd van vrede op het oefenterrein. Het is de krijgsgeschiedenis die deze lacune moet opvullen.¹ Met deze constatering verwees kolonel B. Koning, redactielid van de *Militaire Spectator*, de lezers in 1955 naar het in zijn ogen belangrijke artikel ‘History and the military profession’ in de Amerikaanse *Military Review*.²

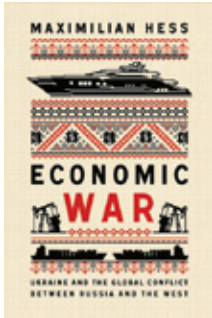
De auteur van dat artikel, brigade-generaal Paul Robinett, zei dat iedere militair ten minste de geschiedenis van de eigen eenheid zou moeten kennen en hij prees het onderwijs over heldendaden en verworvenheden van individuele militairen en eenheden bij de US Army. Kennis daarover droeg volgens Robinett bij aan het esprit de corps en stimuleerde het moreel. ‘Zonder moreel bereikt men niets’, zo stemde Koning in, het begrip omschrijvend als een ‘onbegrijpelijke mengeling’ van onder meer ‘moed, hoop, standvastigheid, bezieling, de wil om te winnen’.

Koning schreef dat officieren naast de krijgsgeschiedenis ook het volkskarakter moesten kennen. Hij waarschuwde de lezers er voor ‘goede voorbeelden te gaan naäpen. Dat is fataal. Wel kan men de voorbeelden als lichtbakens gebruiken’. ■

1 Kolonel B. Koning, ‘Geschiedenisstudie en de beroepsofficier’, *Militaire Spectator* 124 (1955) (6) 299.

2 Brigadier General Paul M. Robinett, ‘History and the military profession’, *Military Review* Vol. XXXIV, No. 2 (mei 1954) 17-26.

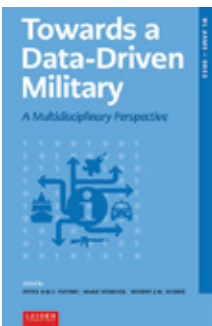
SIGNALERINGEN

Economic War

Ukraine and the Global Conflict between Russia and the West
Door Maximilian Hess
Londen (Hurst) 2023
280 blz.
ISBN 9781787389564
€ 34,-

Na de Russische invasie van Oekraïne in 2014 met de annexatie van de Krim volgde een reeks sancties waarbij het Westen zijn macht op de internationale markten gebruikte om het Kremlin te straffen. In *Economic War* beschrijft Maximilian Hess hoe Rusland sindsdien de economische oorlog met het Westen heeft gevoerd met de *weaponization* van pijpleidingen, mijnen, leningen en cryptomarkten. Na de tweede invasie van februari 2022 verklaarde Rusland financiële, voedsel- en brandstofmarkten tot 'bona fide battlefields', waarmee de oorlog wereldwijd tot ieder huishouden doordrong. Er is volgens de auteur geen nieuwe Koude Oorlog, maar een hete oorlog over financiën, energie en kapitaal aan de gang.

Towards a Data-Driven Military

A multi-disciplinary perspective
Door Peter Pijpers, Mark Voskuil en Robert Beeres (red.)
Reeks: NL ARMS 2022
Leiden (Leiden University Press) 2023
364 blz.
ISBN 9789087284084
Open access via uitgever

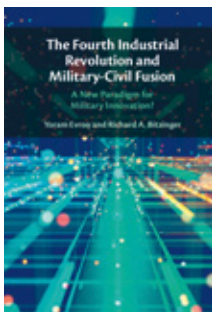
Towards a Data-Driven Military beoordeelt het gebruik van data en informatie over moderne conflicten uit verschillende wetenschappelijke en methodologische disciplines, met als doel waardevolle bijdragen te genereren aan het voortdurende discours over data, de krijgsmacht en moderne oorlogvoering. Deel een, *Military Systems and Technology*, benadert het thema empirisch door te onderzoeken hoe data het nut van militair materieel kan vergroten en vervolgens het besluitvormingsproces kan versnellen. Deel twee, *War Studies*, omvat een multidisciplinaire benadering van de evolutie van oorlogvoering, terwijl het derde deel, *Military Management Studies*, een holistische organisatorische en procedurele benadering hanteert.

China & Russia

Four Centuries of Conflict & Concord
Door Philip Snow
Londen (Yale University Press) 2023
624 blz.
ISBN 9780300166651
€ 34,-

China en Rusland lijken momenteel een goede verstandhouding te hebben; of blijft voor de buitenwereld het nodige verborgen? In *China & Russia* brengt Philip Snow niet alleen de huidige relaties tussen beide landen in kaart, maar ook hun onderlinge geschiedenis van de afgelopen 400 jaar. Snow kijkt naar overeenkomsten en verschillen op het gebied van cultuur, politiek en economie en beschrijft tevens periodes van bekoelde relaties en oorlog. Hij analyseert de ontwikkelingen vanuit meerdere perspectieven, waaronder militaire macht en imperialisme en concludeert dat China en Rusland in wezen altijd verwickeld zijn geweest in een wedloop om politieke, militaire en economische superioriteit.

The Fourth Industrial Revolution and Military-Civil Fusion

A New Paradigm for Military Innovation?
Door Yoram Evron en Richard A. Bitzinger
Cambridge (Cambridge University Press) 2023
260 blz.
ISBN 9781009333283
€ 96,-

Yoram Evron en Richard Bitzinger definiëren in hun boek het begrip Militar-Civil Fusion als het concept waarbij commerciële technologie haar weg vindt naar militaire toepassingen tijdens de vierde industriële revolutie. Het gaat dan om technologieën als artificial intelligence, autonome systemen, big data, en quantum computers. Evron en Bitzinger leggen het zwaartepunt bij de VS, China, India en Israël als landen die het civiele domein volop gebruiken voor een nieuwe ronde van militair-technologische innovatie. De auteurs trekken vergelijkingen om te zien wie op welk gebied het succesvolst is en wat de strategische en politieke gevolgen van het innovatiebeleid zijn.

